

*Creation
Before
GENESIS*

Randolph Dunn - Edited by Roberto Santiago

Kitaabui Way Publishing

MangE xa masen gni

Kitaabui Way Publishing is a non-profit Bible ministry. A xa fe singe na site web nan ma a nun buki digitEli Kitaabui kolon gni banxi xungbe. IBKI xa xOn gni findixi Kitaabui xaran gni nan na mixi birin bE naxan wama Ala xa fe kolonfe ra a nun a waxOn gni. Xarandie mu lan ma e xa siga institut ala ko e xa sErtifika sOtO xa na mu diplôme. Na sariyEe nOma xaran de intErnEt ma xa na mu banxi kui, zoom saabui ra, e nOma tongode dijital ma, e nOma rasan de e-mail ma, naxan sEbExi, xa na mu mixi keren keren ma, malan gni, xa na mu eglise naxan yusima e xa kawandi wali kui. IBKI mu findixi banxi xungbe ra naxan lanlanteya sOtOxi.

Moukha wo ralimanE wo xa wo xa kitaabui xaran ala ko wo xa a kolon yi sariyE kui xa na mu a ra yire gbEtE. "Masen gni" naxan na International Institute of Biblical Knowledge (IBKI) xaran gni kui a findixi yi buki sEbEe xa ma gnErE. Mixie xa ma gnErEe wuyaxi e xa kira sOtO ma audio, video, a nun kEdi kui, a nun man alo Kitaabui masen gni; a nun, kawandilae, walikEe, pastErEe, sErEri, a nun rabbie xa xaran gni kui.

Wo lan ma wo xa yi masen gni birin mato, wo xa ma gnErE, a nun yi sariyE birin, barima wo tan nan a ra wo xa a fen, wo xa Ala sago kolon, wo xa a raba.

Xa i wama a kolonfe xa na xaranpi birin findixi nɔndi nan na, i xa Kitaabui madangixi wuyaxi xaran, i man xa Kitaabui xui madangi bukie nun leksikone mato alako i xa wo xa wOyEn nde kolon wo mu naxan kolon. Wo wo ma kanta dictionnaire birin ma, barima dictionnairee a ma senxi nE masen gni nun wOyEn gni masen gni kelife xui singe ma han yakOsi yusife.

Wɔyɛŋɛ nɔn wɔyɛŋɛ masenpi masarama nɛ waxati dangi xanbi. A nun man, grek xui gbege nOma masen de wOyEn keren ma, naxan nO ma a singe masen gni kana de.

Wo tin Ala xa wo rapɛɛ a xa masenyi seniyenxi kui, Kitaabui.

IBKI tinxi nE wo xa wo xa sariyE birin tongo a nun wo xa a rawali ala ko a xa findi saremati ra. Yètèkoloji

Wo nOma itaxun de kOnO wo naxa a mati, wo naxa a masara, wo naxa kObiri fi bukie xa na mu sariyEe ma.

Randolph Dunn, mangE

Wo moxo maxOrin: info.IBKI.english@gmail.com

Website: thebiblewayonline.com/IBKI-English.html

Daali singe singe daali

Cecil N. Wright

Aföle

Fe birin fOIOxi di? Fe birin kelixi minden? Won galaxie tagi ra bama di naxee makuya gnE wulu wulu ra? Koore, yahannama, jinnEe nun jinnEe daaxi tEmui naxE ? E nu daaxi beenun Genesis xa daa?

Won a kolon fe birin kelide nan a ra naxan sEmBE gbo, xaxili a nun kelide naxan na tinxingni nun sariyE ra.

A xOrOxO won ma xaxili bE a xa a faxamu a fOIO mu na a nun a dOnxE mu na, abadan. KOnO Ala na yire birin; na nan a ra a nu na tEmui birin, a na yakOsi a man fama lude tEmui birin. Tarixu a ma senxi nE siwilisasiyon birin bara mixi xungbe nde batu a nun e laxi a ra a baloe nan na naxan dangi duniE baloe ra. Sulemani naxa a fala a Ala nan yi waxOn gni saxi adama yi. A bara abadan sa adamee bOgnE kui, kOnO e mu nOma ala xa fe kolonde kelife a fOIOde han a rapɔnyɔ. (Eccl 3:11-12)

A kui see

koore nun yahannama

Yehowah xa malekee

malekEe

jinnE

SariyE 1

koore nun yahannama

Koore nan daxi xa na mu a nu na tEmui birin?

Koore koore nan Ala xa banxi ra. Ala to na yire birin, a na na tEmui birin, a nun barima koore nan a xa banxi ra, na nan a ra koore lan ma a xa lu na tEmui birin. Koore nan ya, tinxintɔɛ sabatima dennaxɛ abadan. KOnO malekEe nu na na tEmui na xan ma "Ala koore nun bOxi daxi" alo Ala naxan maxOrin Ayuba ma a masenxi ki naxE. I nu na minden n to bOxi ti? (Ayuba 38:4-7)

Wöyèn: Na kui, γεσεγε tunbuie nun malekɛɛ nu na daali tɛmui. A mu kolon xi ala e daxi tEmui na xan ma.

Koore naxan findixi Ala xa banxi ra a mu lan a xa findi:

kerin. Aerial heaven naxan fatanxi koore ra, a findixi "koore xOnE" xa na mu "koore nuxui".
(Matiyu 6:26 ; 8:20 ; Χεραε xa taruxui 10:12 ; 11:6 ; Yaki 5:18).

b. Sidereal koore, "soge", "kike," a nun "tunbui" yire. (Fe 1:14-16; Yabura 8:3-4; Matiyu 24:29,35; Maraki 13:15,31; Eburu 11:12; Waxati 6:14; 20:11)

Jahanama tan, a nu na a ra tEmui birin xa na mu a nu daaxi?

A nun xaxili tinxin gni daxi koore ma, malekEe, yahannama xayɪ mu nu na han setanE nun a xa malekEe naxa muruta. «Ala mu diɲɛ malekɛɛ ma e to yunubi raba, a e woli . biyaci A naxa e sa dimi kui han kiiti lOxE. (Piyɛri II 2:4-5)

Wöyèn: Yi masen gni "Yahannama" kelixi grek xui nan ma *Tartaroósanountartaroo* Strong's Concordance a ma senxi nE a findixi "Hadesi yire makuye nan na, ala ko mixi xa lu geeli tOrE kui abadan." Na kui, a luxi nE alo malekE murutEe xErEma Tartarus yire nan ma Hades, yire nde naxan mu buma han e xa siga tOrE ra, yahannama.

MalekE naxee mu luxi e yEtE kan xa mangEya kui, kOnO e naxa keli e xa banxi kui, a bara e sa geeli kui abadan dimi kui han kiiti xungbe lOxE. (Jude 6)

Wöyèn: Waxati birin yahanama daxi, a nu tixi a nu ragataxi mixi kobie nan bE e xa faxE firin de. A masen gni gbEtE nan ya:

1. "tE xOrOxOE; [naxan] wa nun gningni xOnE na dEndE xEn." (Matiyu 13:42)

2. « tɛ naxan mu kanama naxan yailanxi jinne nun a xa malekɛɛ bɛ ». (Matiyu 25:41)
3. "xOrOxOE," (naxan na kanafe) tinxintaree xa mu a ra. (Filipi 3:19 , TMN .)
4. "naxan mu kanama Marigi ya ra a nun a sEmbE xungbe ra." (2 Tesaloniki 1:9)
5. "faxE firin de." (Waxayi 2:11)
6. "a woli tE nun sufɛre xure kui, ... a tOrOma kOE nun kOE ra abadan." (Waxayi 20:10)
7. "ye naxan ganxi tE ra a nun sufɛre, sulfure." (Waxayi 21:8)

yi buki xaranse 2

Yehowah xa malekE

Annabi Munsa to nu wama Ala xili kolon fe ala ko a xa a fala a ngaxakerenyi Eburukae bE Misira, Ala naxa a fala a bE a tan nan na n tan nan na, a nun a xui xurunxi ra a to a yEtE fala n tan nan na. (Exode 3:14) Na xanbi a naxa a fala Isirayila forie bE a Alatala, e benbae Marigi Ala bara mini a ma. A tagiraba kolon xi ala nan a yEtE xa fe falama a yEtE bE, a singe ra (n tan nan na), kOnO munsa a yEtE xa fe falama a yEtE ra, a saxan de ra (a tan [naxan] na a ra = Yehowah).

Hali Ala xa malekE gbegbe na, "Yehowah xa malekE" xa na mu "Ala xa malekE" a luxi alo (a) a nun malekE gbEtE, a nun (b) waxati gbegbe a nun Ala yEtE, alo Ala yEtE nan a ra a nun a xili falama "a yatagi malekE" (a falafe ra, "a yatagi") Esayi kui: 36 .

«Yehova xa malekɛ» xa na mu «Ala xa malekɛ» naxan na Layiri Fori kui, a nu nɔma findide Ala xa mixi ra naxan findixi Isa Ala xa Mixi Sugandixi ra (Yaya 1:1-3,14

Layiri fori masen gni

(kerin)Fɔɔɔɔɔɔ 16:7-14 : «Yehowah xa malekɛ» naxa mini Hagara ma, Sarayi xa konyi gine, a nu na a gife a xa mange gine ma temui naxe, a naxa a yamari a xa gbilen. "a naxa a xili saAlatala naxan wɔyɛn a bɛ , Ala nan i ra naxan fe birin toma.»

(b)Genese 18:1 - 19:28 : Mixi saxan naxa mini Iburahima ma, e ya ma keren xili «Yehowa» (18:13-33; 19:27) – Ala xa mixi nde; a nun boore firin, e xili saxi "malekEe" (19:1,15), e naxa siga Sodoma, e naxa siga Iburahima xunya di Loti yire, e naxa a tan nun a xa mixie ratanga na taa kanafe ma.

(c)Fɔɔɔɔɔɔ 21:8-20 : "a nunmalakɛ Ala naxa Hagara xili kelife koore ma, a fa a fala a bɛ, «Hagara, munse na i ra? Ala bara na fonike wa xui mɛ a na dennaxe. Keli, i xa di rakeli, i a suxu i bɛɛɛ ra. barima n a findima si xungbe nan na.» (vs. 17-18)

(d)Ɖɔɔɔɔɔ 22:1-19 : "A nunmalakè Alatala naxa a xili kelife koore ma, a fa a fala, Iburahima, Iburahima, a naxa a fala, I naxa i bEExE sa di xOri ma, ... barima n bara a kolon i gaxuiAllah , barima i mu i xa di kerenyi raboloxi n bε. ... a nunmalakè Alatala naxa Iburahima xili a firin de koore ma, a fa a fala a bε, «yètè kangni N bara kai, a naxe Yehowah , barima i bara yi fe raba, i mu i xa di kerenyi rabolo, n dubama nε i bε," a nun na nan lanxi (vs.11-17)

(e)Genesis 24: 1-67 : Iburahima xui nan yi ki a xa konyi bε, a nu naxan xεefe Naxori xa taa kui Mesopotamiya bɔxi ma, alako a xa gine fen a xa di Isiyaga bε.Yehowah , Ala naxan na koore ma, naxan n tongoxi n baba xa banxi kui, n barixi bɔxi naxan ma, naxan wɔyεn n bε, naxan kali n bε, a fa a fala, «N yi bɔxi fima nε i bɔnsɔε ma.ä a xa a xamalakè i ya ra, i xa gine fen n ma di bε menni." (v.7; cf. v.40)

Wöyèn: yi sEbEli (Musa) na wOyEn nde nan yusima na xan xili prolepsis, naxan kui fe nde falaxi beenun a xa waxati xa a li, alo Nero xa fe falafe a dimEdi tEmui, hali a to mu nu na mangE ra dimEdi tEmui. Na kui, Iburahima na waxati ma naxan falaxi yi taruxui kui, a mu nu Ala kolon Yehowah xili ra, kOnO a nu a kolon Ala sEmbE ra (Heb.*El Shaddai*) (Exode 6:2-3) – hali a sEbEli nu a kolon.

(f)Genesis 31: 3-16 : "Alatala naxa a fala Yaxuba bε, «I xa gbilen i benbae xa bɔxi ma, i nun i xabilεε. N na wo sEti ... A nunmalakè Ala naxa a fala n bE xiye kui Yaxuba: ... a naxa a fala [Yaxuba xa masen gni kui a xa ginEe bE], ... N tan nan na Beteli Ala ra[28:10-22],I tɔnxuma saxi dennaxε, i laayidi tongoxi n bε dennaxε.." (vs.3-13)

(g) Genesis 48:15-16: "A naxa duba Yusufu bε, «Ala, n benba Iburahima nun Isiyaga bira naxan fɔxɔ ra, naxan n mεenixi n ma simaya birin kui han to, malekε naxan n natangaxi fe jaaxi birin ma, a xa duba yi fonikee bε. N xili xa sa e xun ma, a nun n benba Iburahima nun Isiyaga. E xa gbo dunija tagi.»" (vs.15-16)

Wöyèn: Yaxuba (Isirayila) naxa duba a xa di Yusufu nun a xa mamadie Efirami nun Manasi bε. «Malekε» naxan na be, a findixi «Ala xa malekε» nan na naxan na (f) kui, a man lanxi Ala yati nan ma, na nan a ra a findixi Ala xa mixi nde nan na.

(h)Exode 3:1-22 : "A nunYehowah xa malekE A naxa mini a bE [Musa] tE dExE kui wuri bili tagi, a naxa a ya rasiga, a naxa a to wuri bili nu ganfe, wuri bili mu ganxi. Munsa naxa a fala, «N xa n makɔrε yi kaabanako ra, n xa a kolon munfe ra wuri bili lanma mu ganxi.» Alatala to Munsa to a makuyafe wuri bili ra alako a xa a mato, a naxa a xili kelife na wuri bili ma, «Munsa, Munsa!» A naxa a fala, «N tan nan ya ... A man naxa a fala, «N tan nan na i baba xa Ala ra, Iburahima xa Ala, Isiyaga xa Ala, nun Yaxuba xa Ala.» Annabi Munsa naxa a xa

gbakoufera; barima a nu gaaxuxi Ala matofe ra. Alatala naxa a masen, «N bara n ma nama xa tɔɔre to Misira bɔxi ma," a nun na maniE (vs.2-7a)

Wöyèn: «Yehowah xa malekɛ», «Yehowah» nun «Ala» lanxi yi yire nan ma.

(N'tan)Exodus 13: 21-22 : "*Anoun Yehowah A nu e ya ra [Isirayilakae kelifɛ Misira sigafɛ Kanaan bɔxi ma] kɔɛ ra nuxui kui, a nu e rapɛrɛma kira xɔn, a nun kɔɛ ra tɛ kui, a nu e rapɛrɛma; alako e xa gnErE yanyi nun kOE, nuxui xungbe nun tE xungbe kOE kui, e mu nu makuya nama ya ra."*

(j)Exodus 23:20-23 : "*N [Alatala] malekɛ tima nɛ i ya ra, a xa i makanta kira xɔn, a xa i xanin yire n bara naxan yailan. Wo wo mɛni a ma, wo wo tuli mati a xui ra. Wo naxa a xOnE; A mu dijɛma wo xa matandi ma, barima n xili na a bɛ.» «Kɔɔɔ xa i i tuli mati a xui ra, i fa n ma masenyi birin naba. Na tɛmui n findima nɛ i yaxuie yaxui ra, n findi i yaxuie yaxui ra. Barima n ma malekɛ nan tima i ya ra."*

Wo xa Exode 32 -33 masen:

Yunubi dangi xanbi Sinayi geya fari Kanaan kira ra (Exode 32-33), Ala naxa Isirayila naxankata a naxi ra, a naxa a fala a bɛ a a fama nɛ e faxade, a fa Munsa xa si xungbe findi e nɔɔɔɔ ra. Munsa naxa a maxOrin Ala naxa tin e xa balo e xa siga Kanaan, a naxa laayidi tongo a xa "n malekɛ" rasanba e ya ra a xa na bOxi mixe keri (Exode 32:34) kOnO a mu a fala sinden, "N mu fama sigade wo tagi, barima wo findixi nama xOrOxOE nan na, ala ko n naxa wo faha kira xOn ma." (Exode 33:3b)

"Nama to na fe naxie mexibaarue [33:1-3], E naxa sunnun, mixi yo mu dugi so a ma. Alatala naxa a masen Munsa bɛ, «A fala Isirayilakae bɛ, xɔɔɔɔ nan wo ra. Xa n te wo tagi waxati keren, n wo faxama nɛ; nanan naki. Yakɔsi, i xa i xa donmae ba i ma, alako n xa a kolon n lan n xa naxan naba i ra.» E naxa sunnun, e naxa e yEtE xa dugie ba e yi ra, e mu e so e ma sOnOn, a nun Ala mu e "xOxun". A man naxa gbilen a yEtE ra, a laayidi tongo Munsa bɛ, "N na wo sEti ma, n fama nE wo raxarade." Munsa naxa a yaabi, «Xa i mu birama n fɔɔɔ ra, i naxa muxu keli be.» A man naxa Ala maxOrin a xa a xa nOrE masen a bE ala ko a xa a kolon a tan nun nama bara hinnE a ya ra a nun e fama nE lude a ya ra e xa gnErE kui. Na kui, Ala naxa a fala Munsa bɛ a xa siga gɛmɛ xungbe kui a xa nɔɔɔ nu dangima tɛmui naxɛ, a fa a xanbi to kɔɔɔ a yatagi mu to. (33:4-23)

A singe ra, won a kolonma yi buki kui naxan xili Deuteronomy, Isirayila to so Yurudɛn xure sogetede biri nɛ tongo naani bun ma, Munsa to a xa marasi kui beenun a xa faha, a nun Yosuwe to e xanin Yurudɛn xure sogetede biri ra Kanaan bɔxi ma, a naxa fe xungbe gɛgɛbe fala naxee dangi kira xɔn, a fa a masen Alatala nu na e sɛɛti ma ki naxɛ na waxati birin dangi xanbi waxati nun a xa naxankatE

e ra kiraya wuyaxi ra. A nun 1:32-33 kui, Munsa nu na a falafe e bE Kadesh-Barnea, "Alatala wo Marigi Ala nan nu wo ya ra kira ra, ala ko wo xa yire fen wo xa kiri banxi ti dEndE xEn, tE kui kOE ra, ala ko wo xa kira masen wo bE naxan ma, a nun nuxui kui kOE ra" – naxan findixi Ala xa laayidi ra naxan nu bara laayidi tongo a singe ra Sinayi bOxi ma moxo xa fe matofe naxan na Exode 32-33 kui). KOnO mixi forie nu bara muruta Kadesi, Kanaan bOxi sEti ma, Ala naxa e paxankata a to so Kanaan bOxi ma han gnE tongo nani e to keli Misira, na muruta birin nu faxama nE gbengberenyi ma.

Exode 32-33 xa masen gni ra כחן

(k) Isirayila to nu na Mowaba bOxi ma YurudEn sogete ma Yeriko ya ra, "Yehowah xa malekE" naxa a yEtE sa namijɔnɔmɛ Balami ma naxan nu wama Isirayilakae dankafe Mowaba mangE Balaki xa fe ra. (Numbers 22:22-38) A nun man 35-38 kui "Yehowah xa malekE" nun "Ala" e lanxi e bore ma.

(l) Na xanbi Isirayila a nu sabatixi kanaan bOxi nan ma, "Yehowah xa malekE" nu minima waxati yo waxati mixi wuyaxi ma fe nde xa fe ra:

a) Isirayilakae bE Bochim, a xa e ra gbata e to mu Kanaan mixe keru alo e yamarixi ki naxE – a man naxa a yEtE masen a tan nan e raminixi Misira. (Kiitisa 2:1-5)

b) to Gedeon Ofara, a xa a sugandi a xa Isirayila ratanga Madiyankae xa tOrE ma – a man kolon xi Yehowah nan na. (Judges 6"11-14)

c) to tokha quinè Manoah xa, a nun Manowa , ala ko e xa a fala e xa findi Samson xa forie ra – e naxa a kolon e bara Ala to. (Kiitisa 13:2-25)

d) to Dawuda Arauna xa sansi sEti ma, a to gnama fure ra naxan fatanxi Dawuda xa pama xasabi ra alo gere naxan mu tinxi Ala xa yaamari ra, a nun Dawuda naxa a xa yunubie fala a bE. (2 Samuweli 24:15-17; cf. 1 Chronicles 21:18-27)

e) to Eliya , gbengberenyi ma Berseba sogetede biri, a to nu na a gife Horebe ma Yezabeli ma Yisireeli, a to nu bara namijɔnɔmɛ wule falee faxa a nu naxee malima. (Mange I 19:1-8)

f) to Eliya A man naxa a fala mangE Ahasiya bE Samari, na xan nu na Baal-Sebub xa fe fenfe, Ekron ala. (Mange firinyi 1:1-16)

g) to Asiriyakae xa yonkinde Darisalamu fari ma, ala ko a xa a kana a man xa taa ratanga gere ma a nun kanafe ma. (Mange firinyi 19:35-36)

h) namip̄n̄n̄me nan a ra Zakariya , Yuda xa konyiya rap̄n̄yi Babil̄n̄, alako a xa na fe fala a be, a man xa fe fanyie fala a be, alo a masenxi ki naxe Zakariya xa Kitaabui yire senni singe kui. A xili " maleke naxan w̄yen n na " anun " Yehowah xa maleke ". (na xanbi 1:11, 12: 3:1, 5, 6)

W̄yèn: Hali (4) han (8) e mu "Yehowa xa malekE" kolon ma alo a singe ra, sese mu na e xa masen gni kui naxan e tOrOma e xa Ala xa mixi nde fala ala ko a xa findi malekE daxi ra Yehowah naxan xErE. A nun man a lanma a xa findi sEbEli saxan dOxO de ra naxan a falama "Yehowah xa malekE" a mu a masenxi wali waxati yo ma – na nan na ki, Zaburi 34:7; 35:5,6 – kOnO e na e xa wali nan ma senfe ala xa sEnEe bE, alo booree.

Laayidi nEnE masen gni

A to nu w̄yenma Munsa xa fe ra, X̄erae xa walie 7:30-32 a falama: «N̄e tongo naani to dangi, maleke naxa mini a ma gbengberenyi ma Sinayi geya fari, t̄e kui wuri bili kui. A nun 7:38 a falama, "Yi nan nu na danxaniyat̄e nama tagi gbengberenyi ma, a nun maleke naxan nu w̄yenma a ra Sinayi geya fari, a nun won benbae" – a masenxi Pentateuche kui a findixi "Yehowah xa maleke" nan na, a man nu kolonxi a findixi Yehowah nan na, na nan a ra, a findixi Ala xa mixi nde nan na. KOnO yi sEbEli naxan na walie kui a ma senxi a malekE keren nan a ra yi fe birin kui.

Na xanbi won na 1 Korinti 10:1-4 nan kui, alo yi ki: "N ngaxakerenyie, n wama wo xa a kolon, won benbae birin nu na nuxui bun ma, e birin nu bara dangi baa kui, e birin nu bara xunxa ye x̄c̄ra Annabi Munsa ra nuxui kui nun baa kui. Horeb nun Kadesh-Barnea], barima e naxa ye min naxan nu biraxi e fOxOra. Na gbeti nu findixi Ala xa Mixi Sugandixi nan na.

Na minse kelide yati findixi xaxili nan na, a mu findixi gbeti ra naxan mu baloxi. Na mixi nu na "Ala xa Mixi Sugandixi" nan na, "xaxili gem̄." A nun "A biraxi e fOxOra." Na nan a masenxi a a tan nan nu na Ala xa mixi ra na xan Isirayila ra fOxOra kelife Misira han Kanaan, a man nu kaabanakoe ra bama waxati wuyaxi ma Kanaan bOxi ma, a nun man a nu minixi e benba forie bE, Iburahima, Isiyaga, a nun Yaxuba, alo a falaxi ki naxE a fOIODE. KOnO a to findi mixi ra, a sabati won tagi ... alo ... Baba xa di keren nan a ra" (Yaya 1:14), Ala xa malekEe nu na na xan nu walima waxati wuyaxi, kOnO mixi yo mu nu na naxan xili "Marigi xa malekE" xa na mu "Ala xa malekE", a tan nan xilixi, a nun a keren nan nu xilixi.

W̄yèn: Isirayilakae nu bara e yEtE sa Annabi Munsa yi ra, e naxa e yEtE ratanga Misira xa konyiya ma. Danxaniyat̄e bara din Ala xa Mixi Sugandixi wuli ra, e xaxili ratangafe yunubi xa konyiya ma.

malekEe

malekE birin

Yi masen gni "malekE" a ma senxi hebreu xui nan na malak a nun grek xui aggelos – e firin birin a ma senxi xEnE xa na mu walikE.

MalekEe (naxan xili falama a wuyaxi ra) a nun jinnEe findixi xaxili nan e ra. E fate fate mu na alo adamee, hali malekEe to mini adamee misali ra waxati n de, a nun jinnEe ndee nu wama adamee fate nan xOn.

MalekE fan gni na a nun malekE faxaxie – Ala nun SentanE malekEe. Ginɛe fan na naxee xili jinnɛe naxee na Sentanɛ xa yaamari bun ma. Malekɛe xa fe falaxi sanya wuyaxi Kitaabui kui. JinnEe fan xili falama nE a “ jinnEe ”, “ jinnɛ kobie ” a nun “ jinnɛ kobie ”.

Malaekae xa sariyE

A xa laamatunyi kui a to nu na Patmos bOxi ma, Yaya naxa a sEbE: "N naxa malekE solofere to e tixi Ala ya i" (Revelation 8:2) – mixi gbegbe e xili falama "malekE xungbe," hali na mu a masenxi a fanyi ra Kitaabui Seniyenxi kui. KOnO Cambridge Bible Commentary on the New English Bible (1965) a falama "Na sEbEli a masenxi nE a won lan ma won xa yi mixi solofere tongo alo malekE xungbe solofere; e nu na GabiriyEli nan na (naxan a falaxi Luki 1:19 kui, 'N tixi Ala nan xun ma'), Mikayeli, Rafael, Uriyeli, Raguel, Saraqael, a nun Remiel (naxan falaxi yi buki kui 1:16). Na xili nan fixi Enoki 20 [naxan napseudepigrapha]. Mikaeli nun Gabiriyeli gbansan nan xili falaxi Kitaabui kui. Rafael findixi mixi xungbe nan na Tobit xa buki kui (Apocrypha kui) a naxEIE, "N tan nan na Rafael ra, malekE sEnE solofere ya ma, naxan ... soxi Ala sEngni xa nOrE yare." (12:15)

Wöyèn: "Pseudepigraphal" wali nan a ra xa na mu sEbEli naxan sEbExi a mu findixi sEbEli yati ra. Enoki xa kitaabui findixi Yuwifie xa sebeli nan na, e laxi a ra a a fɔlɔxi ɲɛ keme suuli nan ma beenun Isa xa bari.

Wöyèn: KOnO tife ala ya i mu lanma a xa findi malekE xungbe ra xa na mu a ra a xa findi malekE xungbe ra. Barima Isa naxa a fala: "Wo naxa yi mixi xuri keren tondi [na danxaniyatOe yEtE ma, v.3-6], barima n xa a fala wo bE, e xa malekEe na n Baba ya ra koore ma tEmui birin" (Matiyu 18:10). GabiriyEli naxa a fala, "N ... tixi Ala ya i" (Luki 1:19); kOnO sEbEli mu a xili ma "malekE xungbe" hali Enoch xa buki pseudepigraphal a falama.

A luxi nbE malekEe tagi e tide na yi masen gni ma "malekE xungbe", naxan ma senxi malekE xungbe ra, naxan minixi sanmaya firin Layiri Foni kui. Yire keren na 1 Tesaloniki 4:16, 17 kui.

barima "serubim" nan nu na daali xungbe ra. (Exode 25:18- 22 ; 37:7-9 ; Kɔbiri 7:89).

- (c) Na xanbi, Sulemani xa hɔrɔmɔbanxi ti temui naxe alako a xa hɔrɔmɔbanxi masara, «serubim» misaali firin nu na «oracle» kui (naxan nu lanxi hɔrɔmɔbanxi kui yire seniyenxi ra) alako e xa lan hɔrɔmɔbanxi kui, fo e nu gbo, e nu na yire gbete. A nun "banxi" (banxi) tE birin nu na "serubi" misalie nan ma, e nu sEbExi wurie ra, a kui nun a farima, a nun sode dE nun a naadE.
- (d) BabilOn Yudaya xa geeli kui, a nun Kebar xure sEti ma, " koore naxa rabi" nami Ezekiel bE, a "Ala xa laamatunyiye to," a singe nu "misali nan madaalise naani " xure sEti ma (Ezekiel 1:1-28), naxan xili saxi "serubim" (10:1-22); a nun salide banxi naxan yailan xi (40:1-47:5), a xa tE nun naadEe nu raxunmaxi "serubim" nan na a nun wurie (41:18-25) a nun e xa masen gni a masenxi a fangni ra. keren mara.
- (e) "Serubime" keren nan falaxi Layiri Foni kui, Eburu 9:5 nan kui, a falaxi "serubime xungbe nan na naxan nu na hOrE banxi kui" naxan nu na bOxi ma.

Wo xa masen dalise naani ma:

Ezekiel xa daalise naani birin "misali nan nu na adamadi ra," fo a yatagi naani nun a sEngni naani, e sEngni nu luxi alo ninge sanyi" a nun "a nu yanbama alo wure gbeeli." E man nu na " mixi bElExE nan na e sEti naani bun ma." "E yatagi nu luxi alo mixi yatagi, e naani yatagi nu luxi alo bartE yatagi yirefanyi ma; ... ninge yatagi nu na kOma yirefanyi ma; ... a nun sEGe yatagi (a nun mixi yatagi)." (1:4-9)

"A nun dalisee misalie [a gbEtE]. E misali nu luxi alo tE xOrOxOE, alo lanpui: tE nu tefe a nun gorofe dalisee tagi, tE nu yanbama, tE nu minima tE kui. Na dalisee nu gbilen ma e man nu gbilen ma alo lanpui." (1:10-14)

Ezekiel xa laamatunyi singe kui, na "daali baloe" birin sEti ma, a naxa sEmbE xOrOxOE to ("a luxi alo berili [na nan a ra, a gbeli gbeli-blue]" a nun "a luxi alo sEmbE naxan na sEmbE kui") e yatagi naani birin bE. A nun "naxan xa sEmbE" nu itexi a man nu gaxu; a nun ... yae rafexi a rabilinyi." Xa daalisee nu gnErE ma, e nu gnErE ma e sEti ma; e nu keli bOxi ma, e nu gnErE ma – barima "xaxili [xa na mu, dounignè] daalise baloxi nu na "xaninE" nan kui. (1:15-21)

Wo xa masen gni ra ꝑɔn dalise naani ma

(2) SERAPHIM (plural of "seraph") - a masenxi tE nan na, ala ko e xa mini alo "serubim" Ezekiel naxan toxi – na nan na ki, "alo tE xOrOxOE," xa na mu a ra alo lanpui.

Wöyèn: Seraphim xili falaxi sEbEli keren nan kui- naxan a masenxi a Isaya nu bara Alatala xa nOrE to a xilixi namijɔnme wali ma, a nun "serafim" naxan nu na Yehowah xa banxi kui.

"MangE Osiya faxa gnE kui, n naxa Marigi to a dOxOxi kibanyi fari, a itexi, a xa sEmbE nu bara hɔɔmɔbanxi rafe. Serafimi nu tixi a fari, e keren keren ma nu na e yatagi ra, e nu e sanyie makotoxi, e firin nu e yatagi makotoxi, e nu e sanyie makotoxi, e nu e gixi e firin birin na. Senbema, Senbema nan a ra Alatala Senbema; Duniɔa bara rafe a xa nɔɔ ra. Na temui naade sanbunye naxa seren, banxi fan naxa rafe tuuri ra. N naxa a fala, «Naxankate na n be. barima n bara kana; barima n findixi mixi seniyentare nan na, n sabatixi nama seniyentare nan ya ma, barima n yae bara mangE to, Alatala Senbema.»

"Na temui, serafim keren naxa keli n yire, a nu na tE ra naxan nu na a belexe ra, a nu na naxan tongoxi serexebade fari, a naxa n de li, a fa a fala n be, «Yi bara i de li, i xa yunubi bara ba i ma, i xa yunubi bara xafari. (Esayi 6:1-7)

KOnO be moxo mu nOma masen de fo a keren keren ma a sEngni nan nu na a yi (senni nan nu na a ra, firin nu na e yi ra), a sEngni, a yatagi, a belexe (a lan ma a firin), a nun a nu nOma wOyEn de.

(3) DAXE NERE. Na nan na ki won na layiri nEnE kui, Kitaabui kui, Yaya naxan toxi duniE mangE kibanyi kui koore ma. E naani nan nu na, e nu maniyaxi serubimEe ra a nun serafimee ra naxee nu na laayidi fori kui. E nu na "yae ra e ya ra a nun e xanbi ra," e nu na" mangE kibanyi tagi, a nun mangE kibanyi rabilinyi" – a lan ma a xa findi mangE kibanyi yire firin birin ma, a nun mangE kibanyi yire firin birin ma. Dalise singe nu luxi alo bartE, a firin de nu luxi alo ninge, a saxan nde yatagi nu luxi alo adama, dalise naani nde nu luxi alo sEgE. Na daalise naani nu na e birin ma, e yae nu na e birin ma, e yae nu na e rabilinyi nun e fate kui, e mu nu malabuma kOE nun yanyi, e nu a falama, Ala sEnxi, Ala Seniyenxi nan a ra. Senbe Birin Kanyi, naxan singe nu na, naxan na na, naxan man fama fade.» (Waxayi 4:6a-8)

(4) forie. "Kibanyi sEti mOxOyEn nun naani nan nu na [naxan nu na a sEti ma] [naxan luxi alo e nu na 'dalise' naani rabilinxi a nun 'kibanyie' xungbe nun a kui mixi]: n naxa fori mOxOyEn nun nani to e nu dOxOxi, dugi fiixE soxi e xun ma, a nun mangE xungbe nu na e xunyi ma. (Revelation 4:4) A luxi nbE a mixie nan nu e ra.

A wuyaxi ra, "daali baloe" nun " forie: e walima e bore ra. Misali ra,

- (a) Dalisee to Ala batu, forie naxa e maso e ra. (Waxayi 4:9-11)
- (b) YExE di to gbata a xa buki solofere rabi, "dalise naani nun fori mOxOyEn nun nani naxa e xinbi sin yEyOrE ya i ... E naxa bEti nEnE sa, e naxa a fala, 'I lanxi i ma'" a nun na maniE (Revelation 5:8-10)
- (c) MalekE wulu wulu nun daali birin to nu na e bore batufe, "na dalise naani naxa a fala Amen. Na kui forie naxa e xinbi sin e naxa e batu." (Waxayi 5:11-14)
- (d) Waxati gbEtE, a falaxi nE a " forie nun dalise naani ... e naxa bira mangE kibanyi ya i e yatagi e naxa Ala batu." (Waxayi 7:11-12)
- (e) A nun Babilon xa binyE tEmui gbegbe nan nu na koore ma " fori mOxOyEn nun nani nun dalise naani naxa e yEtE sin ala ra naxan dOxO xi kibanyi fari, e naxa a fala, "Amin, Aleluya." (Waxayi 19:1-4)

Waxati n de e nu walima e yEtE ra.

- (a) Yaya to nu wafe barima mixi yo mu nu na dunia ma naxan nu nOma buki rabide tOxun solofere ra, " fori nde naxa a fala a bE, i naxa wa," barima Yuda bɔnsɔɛ xa xuruse nu bara nɔ, a xa buki rabi. (Waxayi 5:1-5)
- (b) Kitaabui xa sEbEli singe naani birin rabi ma, dalise naani birin naxa e bore mali, e naxa a fala, "Wo fa," na soe naani ya ma keren nan nu minima. (Waxayi 6:1-8)
- (c) Waxati gbEtE "na fori mOxOyEn nun nani e yatagi rafelen ala ra e naxa Ala batu," e mu sese falaxi dalise naani xa fe ra. (Waxayi 11:16-18)

(5) malekEe. Na kui, koore daali mOdEli nde naxan falaxi kitaabui fori nun laayidi nEnE kui, a nun man gbEtE gbegbe na na naxee xili falama "malekEe" ra. "MalekE gbegbe nan nu na... mixi wulu fu nun wulu fu, a nun mixi wulu wulu" a naxan falaxi waxati nde a nu na " mangE kibanyi rabilinyi" (a lanma 101,000,000, kOnO a dangi na ra, barima na kEdi mixi wulu keren nan ma senxi a firin de kui, kOnO a wulu wulu wulu nan a ra [a wulu wulu wulu wulu keren] naxan gboxi) yEtE xa yEtE kan xa fe ra bama ala ko a xa buki xa sEbEli rabi (Revelation 5:11-12). A nun Kitaabui kui naxan xili Revelation, malekEe, keren keren ma xa na mu e wuyaxi, e xili falaxi yire birin – alo e na yire gbEtE Laayidi fori nun Kitaabui nEnE kui. Eburu 12:22 a falama "malekE gbegbe" xa fe ra naxan fatanxi "Jerusalem koore ma".

MalekEe xa wali

Ala nun Ala xa Mixi Sugandixi xa malekEe, e birin findixi "walikEe nan na, e xErEma walide mixie nan bE naxee fama kisi sOtOde" (Eburu 1:14) – a nun wali gbEtE naxan na e bE Ala xa duniE xungbe kui naxan mu dandan ma. A gbegbe ra, e xa mini ki mu falaxi. A nun waxati n de e nu na e sEti ma xa na mu e nu na e sEti ma e mu nu toxi. KOnO a gbengben gni ra adamee e toxi e luxi alo xamE nan e ra, e mu kolon xi tEmui birin

alo malekEe – a fOIODE, ala ko " mixi ndee xa malekEe rasE e mu a kolon." (Eburu 13:2) A nune **nOma lude e mu toma.**(Wo Fɔɔɔɔɔ 22:21-35 mato; cf. 2 mangE 6:14-17)

E nO ma wali raba de moxo keren keren ma ki naxE, moxo mu a falaxi. KOnO misali ndee fixi won ma layiri fori nun layiri nEnE kui wali ndee ma naxan nu bara raba, a nun wali xungbe ndee nu bara fala.

Laayidi fori masen qni malekE xa wali ma

1.Fɔɔɔɔɔ 19:1-22 : Won bara "malekE firin" xa fe fala (v. 1, 15) naxee fa Sodoma taa kanafe ra a nun Loti nun a xabilE ratangafe taa kanafe ma. KOnO e man falaxi nE alo "mixie" (v.10, 12, 16) e man nu bara mini Iburahima bE a nun mixi gbEtE naxan xili Yehowah (a mato Genesis 18, a nun 16-22). Na waxati firin birin nO ma falade Eburu 13:2 kui, naxan falaxi yi buki kui.

2.Fɔɔɔɔɔ 28:12; 31:11: MalekEe naxa mini Yaxuba ma xiye kui. A keren kui, a naxa e to e nu tefe e nu gorofe koore nun bOXi tagi, e nu na e xa walie misali ra yire firin birin a nun e xa lan boreya (cf. Yaya 1:51). Boore kui, na malekEe noma findide " Yehowah xa malekEe ". (31:13 mato)

3.Yabura 34:7: « Alatala xa malekEe nu na mixie rabilinxi naxee nu gaaxuma a ya ra, a nu e ratangama ». Na noma findide malekEe keren na naxan xili " Yehowah xa malekEe ". Xa na mu, a nO ma findi de malekEe ra (a wuyaxi) Yehowah xa malan boreya, alo won na wOyEn fe "soe" xa fe ra, naxan ma senxi soee xa malan boreya ra. Xa a dOnxE nan a ra naxan na yi sEbEli kui, wo 2 mangE 6:14-16 mato misali ra.

4.Yabura 78:49 : "A naxa a xa xOnE xungbe sa e fari, a xa xOnE, a xa xOnE, a nun a xa tOrE, a nun malekEe kobie." Yi sEbEli ma sEbEli nde nan a ra naxan a masenxi ala xa gbaloe Misira ma a nun gbaloe xungbe ra beenun a xa Isirayila ratanga konyiya kui. A mu a masenxi a "malekEe" nu kobi nan e ra, kOnO e nu walima ala xa walikEe nan na ala ko e xa tOrE sOtO bOXi mixie ma – alo "Yehowah xa malekEe" waxati n de (a mato 2 Samuweli 24:15-17; 2 MangE 19:32-36). Xa na mu, a nO ma findi de misali ra, a fe kobie xili falama a xa malekEe ra xa na mu a xa walikEe.

5.Yabura 91:11-12 : "Ala xa malekEe yamarima nE i xa fe ra, e xa i makanta i xa kira birin ma. E i xanin ma e bElExE ra, ala ko i xa i sEngni kana gbeti ma." Yi zaburi birin findixi poyi nan na tinxintɔɔe xa barakEe xa fe ra – e xa xaxili xa makantafe masenma e fate xa makantafe ra. A singe v. 9-10 naxan na American Standard Version kui (a nun a xa marginal rendering of. 9) a masenxi yi ki: "I to a fala, Alatala nan n ma makantaxi ra, i bara Ala xungbe findi i xa banxi ra, fe kobi yo mu fama i lide, fure yo mu fama i lide." Na xanbi wo bira 11-12 fOXOra. Alo a falaxi ki naxE, a nun malekEe xa wali. SentanE yi masenyi ti Isa bE (a nun a xa sEbEli) a xa maratantanyi nde kui, a laayidi tongoxi nE a bE – "Xa i findixi Ala xa Di nan na. (Matiyu 4:5-6)

6. Ezekiel 9:1-11 : Na findixi laamatunyi nde nan na naxan fixi Esekiyeli ma fe ꞑaaxie xa fe ra Darisalamu, a nun Ala xa ꞑaxankate naxan nabama Darisalamu (a mato 8:1-4 kui). Yi sEbEli 9 kui, a naxa " mixi senni" to e birin " e xa geresosee suxuxi e bElExE kui" (vs.1-2), e nu lanma e xa Ala xa xOnE raba; kOnO Ezekiel naxan toxi a masenxi a e nu luxi nE alo malekEe nan e ra a nun mixi yatie. "A nun xamE keren nu na e tagi dugi ra, sEbEli sEbEli nu na a sEti ma" (vs.2,3,11), na nan nu na Ezekiel to fe ra naxan nu na "serubime" ra yi kitaabui kui, a bElExE firin birin nu rafexi tE ra kelife serubie tagi ala ko a xa sa gaburi fari. (10:2,6-7)

7. Daniel 3:19-28 : Nebukadansari naxa Sadraki, Mesaki, nun Abedinego woli tE tE kui, a naxa mixi keren to e ya ma a naxan falaxi a findixi alae xa di nan na; A naxa a fala, «Tantui na Sadiraki, Mesaki, nun Abedinego Marigi Ala bE, naxan a xa malekE xEExi a xa konyie ratangafe ma, naxee laxi a ra.» anoun.

8. Daniel 7:9-12 : Daniyeli xa laamatunyi nde nan nu na a ra kE ra. A naxa a fala: "N naxa a to (n nu na a matofe) han mangE sade dOxO, a nun mixi fori nde naxa dOxO ... mixi wulu wulu nan nu na walife a bE, mixi wulu fu nun wulu fu nan nu tixi a ya ra." Naxee, a laxi a ra, e nu na malekEe nan na a xili ma. (Cf. Revelation 5:11)

9. Daniel 8:15-27: Gabiriyeli (Marigi xa malekE, Luka 1:11, 19, 26) naxa xili a xa Daniyeli masen a xa laamatunyi nde kui a nu naxan toxi kOnO a mu a fahaamuxi.

10. Daniel 9:20-27: N to nu na wOyEnfe, n nu na n ma yunubi falafe n ma ꞑama Isirayila bE, n nu na n ma maxandi tife n Marigi Alatala ya i n ma Ala xa geya sEniyEnxi xa fe ra. A naxa n ma marasi fi n ma. (Na xanbi GabiriyEli xa masen gni)

11. Daniel 10:10 - 11:1 : "A naxa n li bElExE nde naxa n li [Daniel nan a fala a to gbata xi nE a sEmbE mu na a yi ra], a naxa n sa n sEngni ma a nun n bElExE. A naxa a fala n bE, DaniyEli, i xanuntenyi, i xa n ma wOyEn fahaamu, i xa ti tinxin gni kui barima n mu yi wOyEn falaxi. N naxa keli n naxa gaxu, DaniyEli, i naxa i yEtE magoro lOxE singe ma, Ala naxa i xa masen gni mE. mangE xungbee [naxan findixi "malekE xungbe" jude 9] ra, e fa n mali n naxa lu na

Perise mangEe. YakOsi n faxi nE ala ko n xa a kolon naxan fama rabade i xa mixie ra tina. A naxa a maxɔrin, «N faxi i yire fe naxan ma, i a kolon?» Yakɔsi n gbilenma nE Perise mange gere, kɔɔ n na siga gere sode, Gireki mange fan fama nE fade. Kɔɔ n xa nɔndi fala i be naxan sebexi Kitaabui kui, mixi yo mu na naxan n matandima fo wo xa mange Mikayeli.» N tan, Dariyusi Mede mange xa mangeya nE singe ra, n naxa keli, n xa a ralimaniya, n xa a senbe so.»

Na mixi naxan mu kolon xi a yEtE xa fe falama na ki nE ala ko a xa lu Mikayeli ra, malekE xungbe. Na mixi keren nan DaniyEli rasoxi yi masen gni dOnxE ma naxan na yi buki kui 11 a nun 12:4. A man, 12:1 kui a wOyEn ma "Michael" nan ma..., mangE xungbe naxan tixi i xa die bE" – na nan na ki, Isirayila tinxin gni – Ala xa nama makanta malekE, a luxi alo – naxan na Ala xili ra a nun Ala xui suxuxie SentanE nun a xa walikEe tagi. (Cf. Revelation 12:8-8)

Laayidi nEnE masen gni malekEe xa wali ma.

1. Luka 1:5-23: GabiriyEli naxa malekE xEndE sErEri nde xOn naxan xili Zakariya, a xa Yaya Xunxa kha barife fala a bE.

2. Luke, 1:26-38: GabiriyEli malekE fan naxa xEndE "Galile taa nde kui nasarEti," ginE di singe ma na xan xili Mariyama, ala ko a xa Isa barife fala, "Ala xungbe xa di."

3. Matiyu 1:18-25: Marigi xa malekE naxa mini Yusufu ma xiye kui, Mariyama nu bara dɔɔ naxan ma, alako a xa a masen a be a Ala Xaxili Seniyenxi nan a niyaxi Mariyama xa tɛɛɛ.

4. Luke- 2:8-20: Marigi xa malekE, a nun "koore xa sOre gbegbe" naxa mini xuruse dOxOe ma naxee nu na e xa xurusee ma kantafe kOE ra Betlehem fEma, ala ko a xa Isa barife fala na taa kui, a man xa e ra kolon e lan ma e xa a to di.

5. Matiyu 2:13-15: Alatala xa malekE naxa mini Yusufu ma xiye kui, alako a xa diyɔre nun a nga xanin Misira bɔxi ma alako mange Herode xa nate kana a xa sɔntɔfe ra.

6. Matiyu 2:19-23 : Marigi xa malekE fan mini Yusufu bE xiye kui Herode faxa xanbi, ala ko a xa diyOrE nun a nga xanin Isirayila bOxi ma.

7. Matiyu 4:11 : Isa xa xunxa ye xOli dangi xanbi, xi tongo nani sunbuxi, a nun a to gbata SentanE xa maratantanyi ra, "malekEe naxa fa e naxa a mali. (Marki 1:13 fan mato)

8. Matiyu 13:36-43: A xa taali kui, Isa naxa a fala, " sansi xaba nan na duniE ra jɔɔfe ra, a nun sansi xabae findixi malekEe nan na.... Adama xa Di fama a xa malekEe xEede, e fama nE fe birin malanfe mangeya kui, naxee mixie ratantanma, e fama nE fe naaxi rabae birin malande, e fa e woli tE kui," a nun na nan lanxi a ma.

9. Matiyu 13:47-50: Na taali kui, a naxe "duniya rapɔnyi: malekee fama ne minide, e mixi kobie itaxun tinxintɔɛe ya ma, e fa e woli te kui," a nun na nan lanxi a ma.

10. Matiyu 16:27: «Adama xa Di fama ne fade Baba Ala xa nɔre kui, a nun a xa malekee, a fama ne mixi birin sare fide a xa wali ki ma.» (Cf. 25:31-46)

11. Matiyu. 18:10: "... barima n xa a fala wo be, koore ma mangEya kui, e xa malekeE n baba yatagi to ma koore ma tEmui birin." (Cf. Acts 12:15)

12. Matiyu 24:30-31 : "... e Adamadi xa Di toma ne a fafe koore ma nuxui kui senbe nun nɔre xungbe ra. A fama ne a xa malekee xede a xui xungbe ra, e xa a xa mixi sugandixie malan kelife koore yire birin ma han yire gbete." (Wo Maraki 13:26-27 fan mato, a nun 1 Tesaloniki 4:16 fan mato).

13. Matiyu 25:31-32: «Kɔɔ Adama xa Di na fa a xa nɔre kui, a nun a xa malekee, a dɔɔma ne a xa nɔre kibanyi kui, si birin malanma ne a ya ra.»
– a xa makiiti. (vs.33-46). (Cf. Chapter, 16:27; also, Jude 14-15)

14. Matiyu 28:1-10: Ala xa Mixi Sugandixi xa marakeli gEgEn ma, "Marigi xa malekeE nde naxa goro kelife koore ma, a naxa gbeli ba a fari, a naxa dOxO a fari" a nun na maniE. (Wo Maraki 16:1-7 mato; Luki 24:1-7,22-23; cf. Yaya 20:11-13)

15. Mark 8:38 : "Naxan yo yaagi n tan nun n ma wOyEn yi waxati yunubitE nun yunubitE tagi, Adama xa Di fan yaagima nE a xa fe ra, a na fa Baba xa nOrE kui a nun malekeE sEniyEe." (Wo Luka 9:26 mato; 12:8-9; wo Matiyu 10:32-33 mato)

16. Luka 15:10: «N xa a fala wo be, seewe na Ala xa malekee ya i yunubitɛ keren xa fe ra naxan tuubima.»

17. Luka 16:22: "Na xanbi, na setare [Lazaru] naxa faxa, malekeE naxa a xanin Iburahima yire."

18. Luke- 22:43: "MalekeE nde naxa mini a ma [Isa, Getsemane bOxi kui] kelife koore ma, a naxa a sEmbe so." (Cf. Matthew 4:11)

19. Xɛɛrae xa taruxui 1:10-11 : " E to nu na e ya tife koore ma a sigafe ra, mixi firin [naxan findixi malekeE ra] naxa mini e sEti ma dugi fiixE ra," e naxa e ra limaniya a xa gbilenfe ra na ki nE.

20. Xɛɛrae xa taruxui 5:19-20: «Marigi xa malekeE» naxa geeli naade rabi, a naxa xɛɛrae rabɛpin, naxee nu na geeli kui Ala xa Mixi Sugandixi xa xibaaru fanyi kawandife ra.

21. Sariya. 7:53 : Stefano, a xa masen gni kui, a naxa a fala kiitisa bE, "wo ... wo bara sariyE tongo [Musa] malekEe saabui ra, kOnO wo mu a rabatu." (Galati 3:19; Eburu 2:2)

22. Xεεrae xa walie 8:26 : «Marigi xa malekE» naxa a fala Filipu bE, kawandila, a xa keli Samari, a xa siga sogetede biri kira xɔn kelife Darisalamu sigafe ra Gaza, a naxa Etiyopi kuntigi nde to naa, a naxa a findi Ala xa Mixi Sugandixi ra. (vs. 27-39)

23. Xεεrae xa walie 10:3-7,22,30-32 : "Ala xa malekE," "malekE sEniyE," "xamE ... dugi rafelen," naxa mini Koreneliyo ma a naxa a fala a bE a xa PiyEri xεera xili ala ko a xa wOyEn a tan nun a xa mixie xa kisi ma.

24. Xεεrae xa taruxui 12:5-11: «Marigi xa malekE» naxa xεera PiyEri ratanga geeli kui, a naxa a ratanga Herode xa faxafe ma.

25. Xεεrae xa walie 12:15 : PiyEr to mini geeli kui, a naxa mini Yaya Marki nga Mariyama xOn gni, a nun konyi ginE nde naxa a yaabi "naadE ra" a naxa a fala a PiyEri nan a ra, e naxa a fala a bE, "A xa malekE nan a ra." (Cf. Matthew 18:10)

26. Xεεrae xa taruxui 12:23: «Marigi xa malekE» naxa Herode bɔnɔ han a naxa faxa, barima a mu Ala matɔxɔe fi a ma a to tin a xa findi «ala» ra.

27. Xεεrae xa taruxui 23:6-9: FarisEe nun sadusee mu lanxi e bore ma xa malekE na na – a nun man xa "keli" na na xa na mu "xaxili" – a nun xErE Pɔlu nun farisee danxaniyaxi na fe saxan birin ma.

28. Xεεrae xa taruxui 27:23-24: "Ala xa malekE" naxa ti Paul sEti ma kOE keren kunkui kui naxan nu na Adria (Mediterrane baa sEti) ala ko a xa a yEtE ratanga a nun mixi birin naxee nu na kunkui kui.

29.1 Korinti 11:10 : Xεera Pɔlu naxa a sebe a gine lanma a xa " mangeya tɔnxuma sa a xun ma, malekEe xa fe ra " – a luxi ne alɔ e nu wama birin xa e yete ragoro Ala ma. (Wo Luka 15:7,10 mato)

30.1 Tesaloniki 4:16 : " Marigi yati fama gorode kelife koore ma a xui itexi ra, a nun malekE xungbe xui, a nun Ala xa xulunyi, mixi faxaxie naxee na Ala xa Mixi Sugandixi kui, e fama ne kelide singe ra" – na nan a masenxi a malekE xungbe fama ne sode malekEe ya ma naxee fama won Marigi fɔxɔ ra a xa gbilenfe ra dunija xa taruxui rapɔnyi.

31.2 Tesaloniki 1:7-10: «Marigi Isa fama ne minide koore ma a nun a xa malekEe senbema» (King James Version), a fa temui naxe a xa mixi kobie gbe ragbilen, a xa xunnakeli sɔɔ a xa seniyentɔe ya ma.

32.1 Timote 3:16: "Naxan minixi fate ma" (a mato Yaya 1:1-1,14; Yaya 1;1-4; 3:5) "a toxi malekEe nan yi ra" – a masenxi a a nu na bOxi ma. (wo Matiyu 4:11 mato; Maraki 1:13; a nun, Luki 2:13; 24: 4-7; Xεεrae xa walie 1:10-11; Yaya 1:51 mato)

MalekEe xa wali ra ρϰnfe

MalekEe xa walie bara masara adamee xa taruxu kui, kOnO e wuyaxi Ala xa marasi nan kui a nun a xa mixie makanta fe – "a xErE wali raba mixie nan bE naxee fama kisi sOtOde." (Eburu 1:14) E man minixi alo mixie; xOnEe a nun mixie bara "malekEe rasE e mu a kolon." (Eburu 13:2)

Wöyèn: MalekEe Ala xa wali rabama danxaniyatεεe bε hali e to mu na wali kolon.

A lan ma won xa findi e xa walie sOtOxi ra won mu a kolon. A man lan ma tinxintE birin xaxili na faxE ma malekEe nan e xanin ma Hadean ariyan na kui alo Lazaru xa fe kui. (Luki 16:22)

A dOnxE ra, a luxi alo won fama nE e lide koore ma. (Eburu 12:22-24)

GABRIEL

A xili falaxi sanmaya firin Layiri Fori kui, a man xili falama "GabiriyEli xamE," barima a nu luxi alo xamE. A singe ra, a naxa mini Annabi Daniyeli ma alako a xa laamatunyi nde tagi raba a nu naxan toxi kϰϰ a mu a fahaamu (Daniyeli 8:1-19). A firin de, a fan minixi daniyeli nan ma, yi waxati sali nan ma a nun a xa a ra kolon a xa laamatunyi ma a naxan toxi. (9:20-23)

Gabriel fan xili falaxi sanmaya firin Layiri Foni kui. A singe ra, a naxa mini Zakari bE, Yaya Baptiste baba, ala ko a xa a fala a bE, a naxa a fala a bE, "N tan nan na GabiriyEli ra, n tima Ala ya i, n xEndi nE n xa wOyEn i bE, n xa yi xibaaru fangi rafa i bE" (Luki 1:5-23). Kike senni dangi xanbi, Ala naxa a xεε "Galile taa nde kui, naxan xili Nasareti," ginεdimedi nde xϰn naxan xili Mariyama, alako a xa a fala a bε a fama nε di baride Ala Xaxili Seniyenxi senbε ra, a fa di bari, a fama naxan xili sade Isa, naxan xili falama Ala Xungni xa Di. (1:26-38)

MICHAEL

Daniyeli to laamatunyi nde to dangi, Ala naxa mixi nde xEndE ala ko a xa na fe yaba a bE, kOnO Perise mangE nan a ra xOnE; kOnO, a naxa a fala Daniyeli bE, "Mikayeli, mangE xungbe nde nan faxi n malide." Beenun a xa siga, a naxa a fala mangE bE, "Mixi yo mu na n yi ra [Perise mangE nun GirEki mangE] fo wo xa mangE Mikayeli." (Wo Daniyeli 10:1-21 mato, a nun Mikayeli xili falaxi v.13,21 kui.) A nun

12:1, a man falaxi a xili ra, a man falaxi nE a findixi "mangE xungbe nan na naxan tixi i xa die bE" – DaniyEli xa mixie, Yuwifie xa sEnE.

Laayidi nEnE kui, Yude 9 kui, a xili saxi nE "Michael malekE xungbe" (malekE xungbe nan a ra), a man a masenxi a a nun jinnE naxa gere so a nun "a naxa wOyEn Annabi Munsa fate ma." A dOnxE ra, Kitaabui 12;7-9 kui, won a xaranma: "Gere naxa mini koore ma: Mikaeli nun a xa malekEe naxa siga gere sode dragon ra, dragon nun a xa malekEe naxa gere so, kOnO e mu nO, e mu e xa yire to koore ma sOnOn. Na dragon naxa woli bOxi ma, bOxi fori, naxan xili jinnE, a nun jinnE, naxan xili falama jinne ra. A naxa bira bɔxi ma, a xa malekEe fan naxa bira a fɔxɔ ra.» Yaya naxa na birin to laamatunyi kui, a to nu na Patimosi bɔxi ma.

SentanE

Ingelesi xui kelixi Eburu xui nan ma *SentanE* Kitaabui fori kui a nun grek xui *Satanas* Layiri Foni kui. A masen gni singe nan ya "yaxui". A ma senxi "Satan," naxan a masenxi Ala nun adamee yaxui xungbe nan a ra, Ala naxan suxuma a xa waxati nde kui adamae xa waxati birin ma duniE ma kOnO a fama nE "tE naxan mu kanama" a nun a xa walikEe. (Matiyu 25:41) Naxan mu lanxi a ma, Isa to Piyeri xili «SentanE» a fasarixi mixi nan na naxan luxi alɔ SentanE, a to won Marigi xa masenyi matandi a xa faxe xa fe ra Matiyu 16:23 kui; Mark 8:33).

Mixi nun a yEtE

Waxati 12:9 kui, a misalixi "dragon" nan na. A falaxi nE a findixi "bOxE fori nan na, naxan xili SentanE, a nun SentanE, naxan dunia birin madaxuma." Yi masen gni "Sentan" a ma senxi mixi nan na naxan wule falama, xa na mu a ra mixi naxan wule falama. A nun a xili sa fe "bOxE fori ... mixi madaxu" a masenxi nE a bOgnE nan ma senxi, naxan findixi setanE xa walikE ra, wule ra a nun Ala xa fe kobi ra naxan Hawa madaxu Eden bOxi kui (Fe 3), a fa a nun Adama raso yunubi kui naxan findixi faxE ra e bE a nun e xa die birin. Na kui, Isa naxa a fala Yuwifie bE naxee nu wama a faxafe: "Wo kelixi wo baba SentanE nan ma, wo wama wo baba xa waxOn gni nan nabafe. A findixi mixi faxama nan na kabi a fOlOde, a mu tixi nOnDi nan kui, barima nOnDi yo mu na a kui. 8:44). Χερα Ρολυ wɔyɛnma « bɔximase [naxan] Hawa madaxu a xa wule ra » (2 Korinti 11:3), « SentanE xa yunubie » xa fe ra. (Efesi 6:11) A nun "a xa fe" (2 Korinti 2:11). A nɔma minide alɔ « naiyalanyi malekE » (2 Korinti 11:14). A man, a nun man, "wo yaxui, jinne, a gnErE ma, a mixi fenfe a naxan don ma." (Piyeri I 5:8)

Kelide nun a rapɔnyi

1. A luxi nbE SentanE daxi ala xa malekE xungbe nan na, kOnO a mu findixi malekE xungbe ra, a nu findixi "malekEe xa yarerati nan na naxee yunubi raba" e naxa "woli bOxi ma," alo a falaxi ki naxe 2 PiyEri 2:4 kui.

a nun Jude 6. Na sEbEli dOnxE kui, a falaxi nE a "e mu e yEtE xa mangEya ragata , könöe naxa e xa banxi lu na ," na nan a masenxi a e mu nu rafanxi e xa tide nun e xa wali ma.

2. Waxati 12:7-9 kui, won a xaranma: "Gere naxa mini koore ma: Mikayeli nun a xa malekEe naxa siga gere sode dragon ma, dragon nun a xa malekEe naxa gere so, kOnO e mu nO, e mu e xa yire to koore ma sOnOn. Na dragon xungbe naxa woli bOxi ma, bOxi fori, naxan xili SentanE, a nun SentanE, naxan xili SentanE Dunia; a naxa woli bOxi ma, a nun a xa malekEe naxa woli a sEti ma.

Wöyèn: Yi findixi laamatunyi nde nan na Yaya naxan toxi Patmosi bOxi ma, naxan findixi misali ra naxan nabaxi SentanE xa katafe ra Isa faxafe ra a bari xanbi, a fa a faxa wuri magalanbuxi ma – Ala nan a rakelixi faxE ma a fa "a xanin Ala yire, a nun a xa kibanyi." (12:4-5)

3. Matiyu 25:41 kui, Isa a falama " tE naxan mu kanama naxan yailanxi SentanE nun a xa malekEe bE." Na kui, SentanE lan ma a xa findi malekE xungbe ra a nun malekE gbEtE naxee nu na a sEti ma, alo Mikayeli nu findixi malekE xungbe nan na ("malekE xungbe, "Jude 9) a nun, a nun, a masenxi ki naxan na Kitaabui 12 kui, a nun malekE gbEtE nu na a sEti ma. MalekE naxee bara bira, a nun SentanE, e mu nu wolixi tE naxan mu kanama, kOnO e na kiiti sa nan ma (2 PiyEr 2:4) – Yude a falama "IOxE xungbe kiiti (Jude 6). SikE yo mu na yi ra "lokhè " Ala bara mixi sugandi a xa duniE makiiti tinxinyi ra mixi saabui ra a naxan keli faxE ma. (Acts 17:31)

4. Ayuba kui (1:6,7,7,8,9,12,12; 2:1,2,2,3,4,6,7) won bara "Sentan" xili singe to na xili ra – a falaxi Eburu xui ra "Sentan", a masenxi a a findixi fe xungbe nan na.

Taruxui forie a falama a Ayuba nun Yobab, Edon mangE firin de (Fəlbε 36:33); a nun usi a ma gnOxun xi palestine nun arabie tagi, kelife edome ma kOla ma han sogegorode xure ma. Na bOxi naxan xili Usi, naxan xili saxi Ayuba xa banxi, na nan nu na Hauran, Galile baa sogegorode, naxan xili Basan, a nun Golan (han to).

Iblisi

Yi masen gni "sentanE" a falaxi nE a findixi mixi kobi nan na - mixi kobi ra bama - wule falama. SentanE xa kalamui birin mu findixi wule ra, kɔnɔ a birin fatanxi fe jaaxi nan na, a gbegebe findixi wule nan na. A to findixi Ala nun mixi yaxui ra, a mixi kalama Ala nan ma (Ayuba 1:6-11; 2:1-5; Waxati 12:9-19), a nun Ala kalama adamadie tagi (Fəlbɔɔ 3:1-15). GirEki xui naxan ma senxi a fangnira "sentanE: is *diabolos*.A masenxi nE "wule falama" 1 Timote 3:1 nun 2 Timote 3:3 kui, a nun "slanderer" Titus 2:33 kui, "sentanE" waxati keren (Yaya 6:70), Isa a fala Yudasi Isikariyoti xa fe ra a a findixi "sentanE" nan na – "sentanE" mu a ra.

Belial

GirEki xui nan ya Eburu xui *rabeliyaa*, naxan ma senxi fe fufafu ra. bore fe kobi, fe kobi nun ala kobi.

Beelsebulu

Latin Vulgate kui, Jérôme naxan sEbE (naxan na 4thkEmE singe AD) grek xui nEnE buki kui *Beelsebou* Matiyu 10:25 kui; 12:24, 27; Mark 3:22; Luka 11:15,18,19), a nun a tongoxi a gbegbe ra xa na mu a ra a birin na. Yuwifi yaxuie nan nu na Isa yaxuie ra a nun a yEtE ra a nun "sEmbE mangE" a nun "SentanE" nan ma. (Matiyu 12:24-27)

Matantanyi

Na masen gni na Matiyu 4:3 nun 1 Tesaloniki 3:5 kui – a masenxi nE, naxan mixi tOrO ma, a nun naxan mixi tOrOma, a keren keren ma. SentanE naxan findixi maratantanyi ra a fe kobi nan maxOrin ma.

Sentane

Wo Matiyu 13:19, 38-39 mato; 1 John 2:13-14; 3:12; 5:18.

mixi madaxu

Wo Waxati 12:9 mato; cf. 20:3, 8.

A kalama

Wo Waxati 12:10 mato; cf. Yubu 1:11; 2:4-5.

Yaxui

Wo Matiyu 13:39 mato.

yaxui

PiyEri singe 5:8 mato; GirEki xui nan ya *antidikos*, naxan nu wama a falafe a yaxui nan a ra kiiti banxi kui, kOnO a fa findi wOyEn gbEtE ra naxan nu na a yaxuie ra kiitisa banxi kui xa na mu a ra kiiti banxi kui. Yi sEbEli dOnxE kui, SentanE nan yi wali ra bama, naxan wama a falafe a mixi suxufe, a findi yaxui ra. (cf. Zakariya 3:1)

Lucifer??? Moxo mu a ma gnOxun.

Esayi xa kitaabui singee a falaxi nE "I biraxi koore ma di? O Lusiferi , gæεεge xa di! I bara bira bOxi ma di, naxan sie xa sEmbE kana." KOnO sEbEli nde kui, a falaxi nE. "Xa na mu, O IOxE tunbui ." KOnO Esayi 14:3-23 kui a masenxi nE a yi masen gni lanma a xa fala "Babilon mangE" (v.4), tunbui naxan nu na koorE ma na waxati, a mu nu na SentanE ra, hali a to nu na e firin tagi rasama a nun a masen gni xungbe naxan nu na mangE xa yEtE kan ma a nun a yEtE kan ma, a nun a nu wama gere sofe a nun a xa birafe a nun a xa birafe.

Yi masen gni naxan falaxi yiki a masenxi nE a findixi " kote" firin de nan na, xa na mu a ra, wOyEn gni naxan na babilOn bOxi ma, a fOIOMA Esayi 13:1 nan ma. Namijɔnmɛ masenyi gbɛtɛ na Ezekiyeli 28: 1- 19 kui, naxan fatanxi "mangE Tyre," a xa yEtE kan xa fe falafe a nun a rakolon fe a xa faxE ma (vs.1-10), na xanbi ra "lamentation over themanguè Tire" (vs.11- 19), a lanma a xa findi "mangE" keren nan na.

yi buki xaranse 4

ɲinnE

Yi xarangni naxan fatanxi ɲinnEe ra a fama e xa lan boreya sa de a nun e xa e yEtE sa fe gbEtE ma alo kafiri batui, danxaniya nun walie alo tunbui kolon fe, a nun benbae batui, ɲinnE wali a nun mixi faxaxie, fe kobie falafe, ɲinnE barife, ɲinnEe xa gnErE ki, a nun fe gbEtEe, a nun fe gbEtEe.

Hali fe gbegbe to na yi fe ma, Kitaabui mu yabi fangni fima maxOrin birin ma naxan nOMA maxOrin de. KOnO moxo xa nEtE nan a ra moxo xa fe gbegbe mato alo moxo nOMA naxan na sEriyE kui a nun naxan nOMA e faxamu de.

Kitaabui kui yi masen gni "xaxili," kOnO nii mu a ra a falaxi adamadie nan ma a nun adamadie, a fangni a nun a kobi, alo ala, xaxili sEngni a nun kristi, malekEe a nun gnE. Fe fangni nan a ra danxaniyatE xaxili dunia ma (a fangni a nun a kobi) a bara findi bOxi birin xa fe ra naxan kolon xi dunia birin ma, a mu findixi kitaabui bOxi gbansan xa ra, kOnO a man findixi semitiki, misira, grek, a nun rOMA bOxi nan na na bOxi kui.

Ingelesi xui «demon» findixi angileki xui nan na naxan fatanxi Gireki xui ra daimon a nun a toxi moxo xa laayidi nEnE kui a nun LXX (GrEki xui nan a ra naxan fatanxi laayidi fori ra 250 BC).

Septante (LXX) wOyEn ma mixe murutEe xa fe ra "naxan surayi gan ma biriki sErE ma a mu a masenxi mixi naxan bE, kOnO a findixi se nan na naxan mu lanma a xa raba; misali ra, Baal nun ala gbEtE.

Mixi gbegbe nu laxi a ra hellenistic xa na mu grec duniE kui beenun laayidi nEnE xa a li " mixi faxaxie xaxili findima ɲinnE nan na e to fatan duniE fate ra." (A. Campbell, SariyE nun masen gni xungbe , pp.380, 381, 386.) A nu lanma a xa lu grek bOxi kui (a nun diinE gbEtE birin kui) a ɲinnEe nu minima yire birin, waxati birin, a gbengben gni ra dalisee ma, e nu minima fe kobie nan kui. Fe naxan nu rabama a nu ma gaxu han a nu kolon xi a findixi ɲinnE xa wali nan na. Mixi ndee nu laxi a ra a ɲinnE ndee mu fan, e nu wama sɛrɛɛ nan gbansan xɔn, ndee fan nu wama e xa findi mixi ɲaaxie ra, e man nu lanma e xa findi mixi ɲaaxie ra, e nu lanma e xa e raxara kira xɔrɔxɔɛ ra. JinnE suxufe, naxan fure ra bama, a nu fan

a findi danxaniyatE xungbe ra. A nun man a nu na ki nE ala ko e xa e keru xa na mu e xa e keru sEmbE ra.

Fe kobie

Danxaniyatɔɛ birin nu na e xa maɔɔxunyi nan kui alɔ Girekikae nu danxaniyaxi ki naxe jinneɛ xa fe ra. Na xaxili naxa sEmbE suxu naxan na ala xungbe nun adamadie tagi, a nun mixi faxaxie xaxili, alo malekEe a masenxi ki naxe laayidi fori kui alo e na rabama ki naxe Yehowah nun adamadie tagi. KOOnO laayidi fori sEbEli nu bara Ala xa mixie ratɔn e xa bira kafirie xa danxaniya nun e xa walie fɔxɔ ra, alɔ laayidi nɛɛnɛ a raba ki naxe, a man a rabama ki naxe.

Laayidi fori nun laayidi nEnE birin a masenxi nE ala ko diinE gbEtEe xa walie nun e xa danxaniyae naxan fatanxi jinneɛ ra alo yi ki:

- (1) e xa di xamE xa na mu a xa di ginE tE kui
- (2) naxan sEbEli tima,
- (3) naxan augury raba ma (omen),
- (4) karamOxO,
- (5) sErE nan a ra,
- (6) a charmer,
- (7) mixi naxan xaxili kolon xi,
- (8) a wizard,
- (9) necromancer.
- (10) masen gni,
- (11) sEmbE,
- (12) jinneɛ (jinnɛ, a nun jinnɛ)
- (13) tunbui kolon fe,
- (14) kike yo kike,
- (15) jinneɛ raminife,
- (16) danxaniyatareya,
- (17) kuye (a nun a boree),
- (18) imposture (naxan fama fasari de xanbi).

Na walie ndee masen gni

1. Wo xa di xamE xa na mu di ginE raso tE kui alo batui:

Na nu findixi dimEdi sErE nan na, naxan nu rabama Kanaan bOxi ma a nun a rabilinyi, a nun fe kobi.

Wöyèn: To di bari bafe nun di barife sɛrɛɛ bafe kuye batui kui, na nan lanxi a ma ?

2.kuye batui

A fOIO ra, kuye batui findixi kuye batui nan na xa na mu kuye batui alo ala; misali ra, sEmBE sofe fe gbEtE ma xa na mu a ra binyE fe nde ma, na kui "waxOn gni" a falama a findixi kuye batui nan na (Kolose 3:5). Won ma angilE xui "idol" kelixi grek xui nan ma *eidolon*, se nde toxi, misali xa na mu misali – naxan se nde misali ra bama, a findi se yati ra xa na mu a ra a ma gnOxun xi. Na kui, a findixi fe nan na naxan mu findixi fe yati ra. KOnO, kafirie xaxili kui, e na sErE bafe kuyee bE e "sErE bama gnama nan bE, Ala mu a ra. N mu wama wo [kristian] xa wo maso gnamae ra." (1 Korinti 10:20)

Alatala to yi sariyE fu fi Isirayila ma Sinayi bOxi ma, a naxa a fala; "I naxa ala gbEtE batu fo n tan. I naxa kuye yailan i yEtE bE, xa na mu se gbEtE naxan na koore ma, xa na mu naxan na bOxi bun ma, xa na mu naxan na bOxi bun ma. I naxa i suyidi e ya ra, i naxa e batu, barima n tan Alatala, i Marigi Ala, n tan nan na tOnE ra." (Exode 20:4- 5)

Roma 1:18-32 kui, diine nu na Ala keren nan batufe (Ala keren nan batufe), Ala gbegbe mu nu na (ala gbegbe danxaniyafe) a nun kuye batufe (misali batufe). Ala gbegbe xa diine xa na mu kuye batufe mu na beenun xure xa fa. KOnO a luxi alo waxati gbegbe mu dangi, yi mixie nan nu na "wo benbae nu sabatixi xure sogegorode, Tera, Iburahima baba nun Naxori baba, e nu ala gbEtE nan batuma." (Yosuwe 24:2)

3.danxaniya kobi

DanxaniyatOya naxan fatanxi gaxui ra, danxaniya naxan na diine kui (mixi gbEtee mu danxaniyaxi) naxan mu nOma sEmBE so de a ma, danxaniyatE naxan na tOnxO ma, sEmBE, a nun tOnxO ma. (Funk & Wagnalls New Practical Dictionary of the English Language)

Won ma diine, hali danxaniyatOe tagi, a mu gbataxi danxaniyatE forie ra. Danxaniya nde naxan nu na moyen Âge kui, a nu a falama a pinne nu noma sode mixi kui waxati nde kui, a nu na serenfe, kɔɔ na nu noma raxande xa mixi nde nu na naxan nu na Ala maxandife keren na; misali ra, "Ala xa wo barake" mixi nde na a xOnE naxan a masenxi a e laxi sEmBE ra sEmBE ra a nun sErE sEmBE ra. Na fe mOxOyEn gbEtEe ya ma, danxaniya 13 findixi kObiri kobi nan na, danxaniya ya kobi ma, a lanpui kana fe kobi nan fima, a nun man, soe sEgE, sExE sEngni, xa na mu wuri sExE nani sExE nan fima. Naxan tide gbo a nun naxan tongoxi a fangni ra won ma waxati, a findixi lanlanteya nan na horoscope ma naxan fatanxi mixi xa walie ra, naxan fatanxi danxaniya ra a tunbui (naxan nu laxi a ra a singe ra a findixi pinne nan na, alae nun ala ginEe) e nOma sie nun mixi keren keren ma sEmBE sode a nun astrologuee nOma e xa fe falade mixi xa duniE kui. (Wo yi yire mato "Astrology" bun ma)

4.Divination

Na nan a ra adamadie katafe, xa na mu e a falama, e xa xibaarue sOtO alae sEmBE xungbe ra, e fate ma sEmBE wuyaxi nan yusima. (Esekiyeli 21:21 mato). A mu lanxi namijɔnme masenyi ma naxan fatanxi xaxili ra. Laayidi nEnE kui (Acts 16:16), konyi ginE a masenxi nE a "naxan xaxili na a ma" – a masenxi nE, "naxan na xOnE ra, bOxi xili naxan faxaxi Apollo yi ra. (Harper's Analytical Greek Lexicon)

5.A ra yabu

Mixi naxan a falama a a xaxili gbo a nun a nO ma gundoe masende a man nO ma fe nde falade, sematoe, sEbEli, mixi naxee nu na jinnE kui (naxan misalixi kafiri ala ra xa na mu ala ginE ra) e nu e xa masen gni ra bama. (Vine, Expository Dictionary). A mu falaxi Ala xa namijɔnmee xa Kitaabui fori kui xa na mu a ra Kitaabui neene kui.

6.Augury

Fe naxan fama rabade auspices xa na mu omens, na nan a ra, masen gni fatanxi xOnEe xa gnErE nan na, se xOrOxOE donfe, fe naxan na koore ma, alo meteor xa na mu eclipse; a nun masen gni naxan fatanxi fe birin na – alo pusi gbeeli, xiye kobi, IOxE kobie xa na mu kObiri a nun mirror kanafe.

7.Xaxili kolon xi maxOrin fe

Mixi gbegbe a ma gnOxun xi nE a findixi maxOrin gni nan na, xa na mu a ra a findixi maxOrin gni nan na, a nun mixi naxan ma lan a ma a man nO ma a xili de ala ko a xa nO masen gni sOtOde, marasi, xa na mu mali, alo a toxi ki naxan na xEri 16:16-18 kui.

8.Wizard

Wizard Ebreu xui madangi nan a *rayiddeoni*, a kolon, xa na mu psychic. A ra yabuxi a kolon fe ra Esayi yi buki kui 8:19 a falama e xa fe ra "naxee xui raminima a nun e xui raminima" – a lan ma a xa e xui masarama ala ko e xa lu alo mixi faxaxie xui (cf. 29:4). Naxan findixi sErE ra a findixi xamE nan na, kOnO a xaxili kolon xi a xili falama ginE nan na.

Wöyèn: Wizard nun witch mu kelixi wOyEn keren ma. Yi masen gni "Endor jinnE" a masenxi ginE nan na na xan "xaxili kolon xi". (Samuweli I 28:7-9)

9.Necromancy

Na wali xa na mu a ra na fe naxan mixi faxaxie xilife a nun e maxOrin fe. Eburu xui *darash*, a masenxi nE mixi faxaxie maxOrin fe. Na nan a ra Sɔlu naxan nabaxi Endor ginE saabui ra (1 Samuweli 28:8-19) – a nu na "xaxili kolon xi" nan kui – a nu a yEtE ma findi ma, a nun Ala nan a ra bama yi waxati, xa a sa li a xa wali nu findixi yEtE nan na. A nun man, kelife Deuteronomy 18:11, a luxi alo a findixi fe fangni nan na naxan a masenxi a "xaxili kolon xie" a nun "sEriyEe" a masenxi nE a mixi faxaxie xa xaxili fenfe, xa na mu a ra e na fe fenfe, mixi faxaxie xa xaxilie nan ma. The New International Version a ma senxi "mediums" nun "spiritists."

10. Kike yo kike

A falaxi nE a kike nEnE tOnxO ma. (Esayi 47:13)

11. Astroloji

A lanma a xa findi fe ra naxan a masenxi a a lanma a xa a kolon a nun a xa a masen a fangni ra koore ma naxan na zodiac kui – tunbuie, planEte, soge, a nun kike, kafirie naxee batuma alae ra – a fatanxi danxaniya nan na e adamadie xa fe ra sEmbE so ma a nun e fe raba ki kolon ma e xa gnErE ki ma a nun e xa yiree ma waxati nde kui.

12. Maqi

Na nan findixi adamadie xa katafe ra ala ko e xa ala nde ra sEmbE so, a fate ma, a xa a waxOn gni raba – a findi fe fangni ra (White Magic) xa na mu a findi fe kobi ra (Black Magic) – na masen gni naxan na parantese kui a mu toma Kitaabui kui. "White Magic" xa fe ra bama nE ala ko a xa "Black Magic" ma gaga.

13. Enchantment

Na magus (sorcerer) mOdEli a masenxi nE a gbegben gni nan a ra a findixi sErE nan na xa na mu a ra sErE nan a ra naxan sEbExi sEbEli ra xa na mu wOyEn nde ra naxan falaxi xa na mu a ra naxan falaxi, kOnO a mu wali yo ra bama.

14. Ara yabout

Ara yabout a masen ki keren nan na a nun enchantment a man nOma findi de bOximase ra.

15. pinne wali

Mixi nde a ma gnOxun ma a yi fe fatanxi jinnEe xa wali nan na (ginEe) xa na mu jinnEe (xamEe), a gbengbenyi fe kobi nan ma, naxan fatanxi jinnEe ra, jinnEe, jinnEe, setareya, a nun fe gbEtEe (gundoe a nun fe gbEtEe). KOOnO yi mu lanxi a ma. Setareya nun setareya findixi fe keren nan na.

16. Sorcery

Yi masen gni xungbe nan a ra, naxan fatanxi sEriyE ra a nun sErE ra, kOnO a wuyaxi ra a yEtE kan nan ma a nun mixi madaxufe, xa na mu a ra a mixi gbEtE tOrO ma; sEmbE yusife naxan sOtOxi jinnE mali ra xa na mu a ra a yamarima, a gbengben gni ra ala ko a xa kolon; kOnO a nun man, sEmbE sofe ra, sEmbE sofe.

17. Imposture

Imposter xa na mu charlatans kelixi grek xui nan ma *Goetes* naxan a masenxi a wailer xa na mu howler, a nu falama enchanter xa na mu magician nan na naxan nu incantations falama a xui nde ra xa na mu wail. A nO ma findi de karamOxO wule falEe nan na naxee nu na sEmbE sofe (a mato Xεεrae xa walie 19:19) barima mixi gbegbe nu na " sEmbE" rabafe e nu e xa bukije malan ma e nu e gan, Efese, Timote nu na dEndE xEn. A nO ma findi de a gbegben gni naxan xili occult arts findixi wule falafe nan na.

Na nan findixi wali ra (naxan mu findixi fe yati ra) pinne kobie kerife mixie ma xa na mu yiree ma xa na mu see ma e na den naxe, e na e mapɔxunma e na den naxe, e na walife e xa pinnee ra, e na rabama ne e xa pinnee rawali – na nan findixi na salie ra naxee lanma e xa mixie ralimaniya xa na mu e xa e mali. Isa nun a foxirabiree mu nu na walixi pinnee kerife ra – Isa e kerife «woyɛnɔi nan na» (Matiyu 8:16). Yi masen gni "exorcist" (Gr. *Exorkistes*).

SentanEe xa na: nOndi nan a ra xa na mu taruxu?

Danxaniya gboxi nOndi ma

Lafe pinnee ra a nun pinnee xa fe ra, a singe birin fatanxi danxaniya nan na pinnee xa duniya ma – naxan fatanxi adamadie xa waxati ra, a nu na duniya birin ma han Ala xa Mixi Sugandixi waxati, fo Sadusee. E nu na juifie xa diinE nan kui na xan nu laxi malekEe ra, pinnee, xa na mu marakeli (Acts 23:8), Isa nan e xa danxaniyatareya kana.

Danxaniya pinnee ma a nun pinnee xa fe naxa lu yire xungbe ra danxaniyatɔɔe xa duniyeigiri kui han ne keme solomasaxan nde rapɔnyithgnè kèmmè. Kabi na waxati, danxaniya naxan na pinnee ma, na bara xurun bɔxie ma naxee bara senbe sɔɔ, barima mixie bara e xaxili ti naafuli fe ra, danxaniya naxan na pinnee ma (naxan findixi pinnee ra) bara findi danxaniyatareya ra. Xali mixi ndee naxee a falama e laxi Kitaabui ra, a nun mixi naxee laxi a ra, e bara a mapɔxun a pinnee mu nu na, e man laxi e ra a nun pinnee xa fe ra, na nan findixi danxaniyatareya ra. A man fa gbEtE, yi waxati dangixi (a fOIO xi 1970 nan ma) mixi gbegbe naxa e waxOn gni sOtO a nun e naxa e yEtE masen e xa fe wuyaxi ma, hali e na yire xungbe nan kui. A nun sub-culture mOdEli nde kui "Satanism" bara a xa xunxure xungbe rakeli.

Xaxili keren danxaniyatOe tagi a falama a sEbEli birin naxan falaxi pinnee xa fe ma a findixi taruxu nan na, a man findixi misali nan na naxan a masenxi a fe kobi bara gbo duniE; a nun man, won Marigi nun a xa xɛɛrae xa pinnee kerife xa fe falafe findixi misaali nan na e xa fe jaaxi xun nakanafe ra e xa xaranɔi nun e xa duniyeigiri saabui ra. KOndO fe ma senxi, a mafura, a ma senxi alo nOndi, e xa masen gni mu findixi misali ra xa na mu a ra misali ra, kOnO wule nan a ra, xa a mu findixi nOndi yati ra. Ala xa Mixi Sugandixi naxa taali nde fala naxan fatanxi pinnee ra (Matiyu 12:43-45; Luki 11:20-26). Na kui, a mu a masenxi a fe kobi na duniE ma a nun a sEmbE naxan na a fari, kOnO a na fe kobie nan ma senfe.

Xaxili gbEtE nan a ra a Ala xa Mixi Sugandixi nun a xa kawandilae nu wOyEn xi pinnee xa fe ra a nun pinnee xa fe ra ala ko e xa lan Yuwifie xa danxaniya ma, e mu a fala a nOndi xa na mu wule, e nu a ma gnOxun xi nE a "pinnee" nu na fure nde nan kui e fate xa na mu e xaxili ma (Smith's Bible Dictionary, Vol.58, p.55). KOndO xui fangni lanma a xa raba fe gbEtE nan gbansan ma a nun a mu wule masen ma. A nun Kitaabui xa taruxuie

wo xa wule masen xa jinnEe mu findixi nOndi ra – naxan mu nOma findi de fe ra naxan mu lanma a xa raba, barima jinnEe nan findixi danxaniyatareya nun fe kobie ra.

A nun man, hali fate fure xa na mu xaxili fure a masenxi nE a gbeqben jinnE nan a ra, xa na mu a ra a kelixi na nan ma, Isa naxa e tagi rasa: "N xili ra e fama nE jinnE keride, ... e fama e bElExE sade furemae fari, e fama yalande." (Mark 16:17-18) "A naxa mixifu nun firin sugandi ala ko e xa sEmbE sOtO fure dandan fe ma a nun e xa gnama keride" (Mark 3:14-15). Na mu lanxi wOyEn gni ma. Yi seedejoxcya nan a masenxi a a dangi fure ra.

1. James 2:14:

I laxi a ra a Ala keren nan a ra; I fe fangni raba ma: jinnEe fan laxi a ra, e sErEn ma." A mu nOma falade a "fure" laxi a ra a man sErEn ma. KOnO jinnEe nO ma na rabade, a nun waxati n de e bara e xa gaxui masen mixie saabui ra e naxee suxuxi. Wo yi fe mato.

2. Matiyu 8:28-32:

Isa to so Gadara bOxi ma, jinnE mixi firin naxa mini a yire, e nu minixi gaburi kui, e nu xOrOxO han mixi yo mu nu nOma dangide na kira ra. E naxa a fala e xui itexi ra, 'Ala xa Di, i wama naxan xOn moxo ra? I faxi be beenun waxati xa a li?' JinnEe naxa Isa mayandi, «Xa i sa muxu keride, muxu raso na xoxe gali kui.» (Cf. Mark 5:1-17; Luke 8:26-33)

Fure mu wOyEn ma, a mu xaxili sOtOxi, a mu waxOn gni nun waxOn gni sOtOxi, a man mu nOma tOrO de.

3. XeeEae xa walie 16:16-21

"Moxo to nu sigafe salide [filipi taa kui], konyi ginE nde naxa moxo to naxan nu na sEriyE ra [Gr. a spirit, a Python], naxan nu bara geni gbeqbe sOtO a marigie ma a xa sEbEli sEbEli ra. kisi xa fe ra.' A naxa na raba lOxE wuyaxi bun ma. KOnO Paul, a naxa kOntOfili, a fa a fala jinnE bE, n bara i yamari Isa xili ra, i xa mini a fate kui.

4. XeeEae xa walie 19:11-20

Luka naxa yi fe sEbE naxan dangi xanbi ra EfEsi: "Ala naxa kaabanakoe raba Pɔlu saabui ra, han e naxa dugie nun donmae tongo furemae ma, furee naxa yalan e ma, jinnEe naxa mini e ma.

Yuwifie naxee nu ɲereɲa, naxee nu ɲinnɛe raminima, e naxa e sɛnbɛ birin sa ɲinnɛe ma naxee nu na Marigi Isa xili ra, e nu a falama, «N bara wo kali Isa xili ra, Pɔlu naxan kawandima.» Seba, Yuwifie sɛrɛxɛdubɛ kuntigi, xa di solofere nan nu na wali rabama. ɲinnɛ naxa e yaabi, «N Isa kolon, n Pɔlu fan kolon. Kɔnɔ wo tan findixi nde ra?» Na xɛmɛ naxan nu na ɲinnɛe kui, a naxa a gi e ma, a e firin birin bɔnbɔ [naxee nu na fe mɔɔli rabafe yi fe kui], a naxa e nɔ, han e naxa e gi banxi kui e mu sosee ra, e man nu maxɔnɔxi. Yuwifi nun Girekika naxee birin nu sabatixi Efese, e naxa na fe kolon. Gaaxui naxa e birin suxu, Marigi Isa xili naxa matɔxɔ. Danxaniyatɔɛ wuyaxi fan naxa fa, e naxa e xa yunubie masen Ala bɛ. Duureya ndee naxa fa e xa bukie malan, e e gan ɲama ya xɔri. E to na bukie sare kɔnti, e naxa a li gbeti kole wulu tongo suuli nan na. Marigi xa masenyi nu yiriwama na ki nɛ sɛnbɛ ra.»

Wöyèn: A mu lanma a xa findi "fe kobi" nun "fure" gbansan xa ra, kOnO ɲinnE kobie naxan falaxi a nun naxan naba Sceva xa di solofere ra ɲinnE saabui ra a mu nOma findi de fure ra.

Na kui, ɲinnEe nu bara Ala kolon (Yaki 2:14), Isa (Maraki 1:21-28; 3:11-12; Matiyu 8:28-32; Xɛɛrae xa walie 19:11-20), a nun a xa xɛɛrae (Xɛɛrae xa walie 16:16-21; 19:11-10) – a nun Isa nun a xa xɛɛrae xa fe ra e naxan masenxi na kui possessed – naxan a masenxi a fe nde nu na naxan xili demon inspiration (kOnO a mu nu nOndi falama tEmui birin, alo sEbEli gbEtE a masenxi ki naxE):

(a) « ɲinnɛe nun ɲinnɛe xa xaranɲie » (1 Timote 4:1-5)

(b) xaxili naxan mu fatanxi Ala ra a nun "Ala Xaxili" – "xaxili kobi" nun "nOnE xaxili" – "namijɔnɲɛ wule faleɛ" nun namijɔnɲɛ yatie. (1 John 3:24 - 5:6)

(c) xaxili sEmbE "xaxili kolon fe" naxan lan ma a xa raba sEniyEtEe xa malanyie kui wo wo yetɛ ratanga wule faleɛ ma (Korinti I 12:10 ; 14:29); a nun, to Ala xa sEmbE birin findixi wule nan na. (wo 1 Korinti 13:8-13 mato; Efese 4:7-16 mato)

Setaree nun sEriyEe nu nOma mixi madaxude kiraya nde ra – xa na mu setaniya sEmbE ra xa na mu a ra bElExE ra – kOnO e mu nu nOma naxan nabade ala sEmbE ra (a mato Simon, Xɛɛrae xa walie 8:9-13; Elimas, Xɛɛrae xa walie 13:4-12; Sceva xa die (Acts 19:1-12) Yanbren nun Yamoti (22); 3:8-9; Exodus 7:8-13, 20-25; 8:1, 16-19);

ɲinnEe kelide a nun e sabatixi dEndE xEn

ɲinnE kelide mu kolon xi sEbEli kui fo e daxi daxi nan e ra. A luxi alo e xa banxi xili falama "abyss" (xa na mu "deep"). Luka 8:31 kui, ɲinnEe nan Isa maxOrinE a naxa e yamari e xa siga yire makuye. A nun man, rOma 10:6-7 kui, a falaxi won bE won naxa a fala won bOgnE kui, "Nde fama tede gaxui kui? Yi yire yi wOyEn yi masenxi nE alo Hadesi, mixi faxaxie yire

tinxintEe nun mixi kobie xaxili naxan na faxE nun marakeli tagi. Kabi walie 2:27- 31, won a kolon a faxE kui Ala xa Mixi Sugandixi nii nu na "Hades" nan kui (Biblia ndee a masenxi nE a "Yahannama"), – kOnO a mu luxi na, barima a nu bara keli faxE ma (vs.22-33). Na nan nu na "banxiti" tinxintare nu na dEndE xEn a faxa xanbi, alo isa a falaxi ki naxE banxiti nun Lasaru xa taruxu kui; kOnO "fe xungbe nan nu na" a tan nun tinxintEe tagi (Luka 16:19- 31). A xa yire Hadesi kui a lan ma a xa findi yire keren na, malekE naxee yunubi raba xi e nu goroxi dEndE xEn, e nu na "kiiti sade" – na nan na ki, *Tartarus*" – Ingelesi xui kui a masenxi ne a " yahannama " (2 Piyeri 2:4; Yude 6 mato) – kOnO a fatanxi *gehenna*, tE naxan na a nun naxankatE yire.

GirEki xui "abyss" xa na mu "bottomless pit" nan a *raabussos*, a xungbe naxan mu nOma sa de. A man na yi buki kui naxan xili Revelation:

1) Waxati 9:1-11, naxan kui xure xungbe rabixi nE ala ko a xa tuuri ramini naxan foye rafelen ma a nun kike suli fure naxan mixie tOrO ma ala xa tOnxO mu na e xun ma;

2) Waxati 11:1-3, naxan kui sube nde misalixi naxan minixi bOxi kui ala ko a xa Ala xa seede firin gere a nun a xa e faxa;

3) Waxati 20:1-10, naxan kui SentanE a masenxi a a na geeli kui gnE wulu keren bun ma, ala ko a xa nO si birin malande duniE birin ma ala ko a xa Ala xa sEnEe kana han gnE wulu keren xa kamali. A nun yi taruxu dOnxE kui, a tagiraba kolon xi "bOxi" nun "bOxE tE nun gbeti" tagi – yire dOnxE nan a ra mixi kobie xa tOrE dOnxE ra. Na lantareya nun Hadesi, naxan fama IOE de kiiti dOnxE tEmui a nun kiiti xungbe. (Waxayi 20:11-15)

Wöyèn: "Locusts" naxan na "abyss kui e nu bara e rabolo waxati nde bun ma Ala xa fe ra. A man nO ma findi de nE "demon" ra ala ko e xa a masen a ala xa sEmbE xungbe nan a ra ninnE sEmbE xun ma, alo won Marigi a nun a xa xεεrae a nun mixi gbEtE.

KOnO won lan ma won xa fe gbEtE tongo, sEbEli kui naxan sEbExi danxaniyatOrEe bE naxee kelixi diinE gbEtE ma a nun diinE tagi rasama, naxan "foye" findixi wali yire ra.

Efesi 2:2 kui, SentanE xa fe falaxi yi masen gni kui, "wo nu nεrεma yi duniya ki nan ma, wo nu biraxi xaxili kanyi nan fOnO ra naxan walima yi waxati mixie ra naxee mu tinma tinxintareya ma."

Efese 6:10-12 kui: "A dOnxE ra, wo xa wo sEmbE so Marigi saabui ra, a nun a xa sEmbE sEmbE ra. Wo xa Ala xa geresosee birin so wo ma, ala ko wo xa nO wo yEtE ratangade SentanE xa fe kobie ma. Barima won ma gere mu findixi fate nun wuli ra [a mu findixi adama ra, a singe ra xa na mu a ra gbansan], kOnO won ma mangEe nan na, mangEe nan na, a nun duniE xa dimi nun a xa sariyEe." dimi],

koore ma koore ma" (koore ma), xa na mu sEmbE xungbe ma naxan na bOxi ma setanE nun a xa mixie xa yaamari bun ma.

Kolosi kui won yi nan toxi: "Ala bara won ratanga dimi sEmbE ma [Sentan xa mangE], a won raso a xa Di xanunten gni xa mangE kui [Isa Ala xa Mixi Sugandixi, naxan xa mangEya findixi naiyalanyi nan na (a mato Yaya 1:1-14; 8:12; 1 Yaya 15-17-7-12: 17-21; "dimi" nun naiyalanyi" e mu findixi fate ra, kOnO e xaxili nan e ra, e findixi tinxingni nan na, e findixi tinxingni nan na)]" (1:13)— e mu a masenxi e xa yire masarama.

Na kui: "Wo wo yEtE ra gata mixi yo naxa wo suxu a xa xaxilimaya ra a nun a xa wule ra, duniE xa fe fOIODE ra, a nun ala xa fe ra, barima Ala xa fe birin na a fate nan kui, wo bara kamali a tan nan kui, naxan findixi mangEya birin xun ma a nun sEmbE birin na. A naxa nɔ e ra kɛɛ ma (naxan findixi a xa faxɛ ra wuri magalanbuxi ma).» (2:8-10,15)

Wöyèn: yi masen gni naxan ma senxi be a xili elemental spirits, rudiments, a nO ma findi de kolon gni singe nan na; a man nu lanma a xa raba se singe nan ma naxan dunia daxi (bOxi, foye, tE, a nun ye) naxan nu ma gnOxun xi nE ala ko a xa findi xaxili sEmbE ra. Kɔɔ na masenyi nu falama nɛ «koore see nun sɛnbɛɛ naxee nu na e kui». Na birin nu lanma a xa findi sEmbE ra adamae xa fe ma, alo to mixee laxi a ra a e xa horoscope xaranma lOxOE birin kEdi kui, a nun waxati n de e tongoxi a fangni ra.

masen gni: The following comment in The Cambridge Bible Commentary on the New English Bible has much to recommend it: "A man fa a masen a Isa nan keren na danxaniyatɔɛ xa duniɲɛigiri kui. Mixie xa masenɲie naxee fatanxi bɔxi sɛnbɛɛ ra anun e xa fe ra adamadie xa fe ra, e mu lanma e xa e tuli mati a ra.... Kɛmɛ singe AD kui, mixie nu wɔyɛnma Ala xa sɛnbɛɛ xa fe ra naxee duniɲa yamarima, a nun e xa kira tinxinxi xa fe ra. A wuyaxi ra a fatanxi taruxu forie nan na alae nun ala ginEe xa fe ra. Na nan a ra a fatanxi adamadie nan na, naxan fatanxi taruxu ra, Isa Ala xa Mixi Sugandixi, a nun seederɔɔɔya ra naxan a masenma a a tide gbo, Ala naxan falama adamadie bɛ. 1:16)

Na kui, sEbEli yEtE mu a masenxi a lanma a xa findi sEbEli fori ra xa na mu layiri nEnE kui, yiree xa fe ra naxan ma sEbExi a nun moxo xa kata a findi fe xungbe ra.

C. Demon Possession Now

Katoliki diinE naxan a xa danxaniya nun a xa wali kui a laxi a ra a pinnE na a yi ra yakOsi. A xa katekisimu danxaniyatE sariyE, 1949, a 2nd

Revised Edition of the Baltimore Catechism," a masenxi nE a "naxan findixi pinnEe ra [na nan na ki, pinnEe], xa na mu pinnE kobie" naxan na kitaabui kui e findixi "malekE kobie nan na," a nun

- (a) jinnEe nOma sode mixi fate kui tEmui n de ala ko e xa nO sEmbE sode a fate ma – naxan xili diabolical possession; xa na mu e nOma mixi tOrO de kelife tande – na nan xili diabolical obsession.
- (b) Diabolical possession nun obsession ala nan tinxi a xa a xa nOrE masen, a xa Yunubi jaxankatafe, yunubitɔɛɛ ralimaniyafe e xa tuubi, xa na mu a ra, e xa tinxinyi raba.
- (c) Xa jinnE mixi fate rawali fe kobi falafe ra xa na mu a ra fe kobi rabafe ra, na mixi mu yunubi rabama, xa a mu tin na ra.
- (d) Exorcism findixi fe nan na naxan jinnEe kerife xa na mu a ra e ratangafe mixie ma, yiree ma, xa na mu see ma naxee na e yi ra. Danxaniyatɔɛɛ nama bara jinnE keri senbe sɔɔ Ala xa Mixi Sugandixi saabui ra.
- (e) Exorcist mixi nan a ra naxan sEmbE sOtOxi, episkOp nan a fixi a ma ala ko a xa gnama raba. Exorcist xa yamari findixi yamari saxan nde nan na sogegorode salide kui. A lanma a xa yamari a xa episkOp sErEri nan a ra naxan nOma a sEmbE rawalide jinnE kobie kerife ra.

"SEbEli naxan falaxi a nun a falaxi: Matiyu 10:1; Efesi 6"11. 1 Peter 5:8-9. (Masenyi 44, 45; kEdi 34-36)

Protestant mixi ndee a falama a e laxi a ra jinnEe na e yi ra han ya. "Haynes, a xa Spiritualism Vs Christianity kui, a naxe: 'Sentan bara xamE nun ginEe xa nii nun e fate suxu yi waxati alo a singe ra.

Kitaabui

Kitaabui mu a masenxi a lanma won xa naxan naba yi waxati, kOnO won nOma fe birin matode won naxan kolon naxan nO ma findi de kiraya ra.

- (a) Laayidi fori mu jinnEe xa fe falama na ki, a nun Yaya xa Injiili fan, naxan mu seβexi han jɛ fu nun solomasaxan singe danxaniyatɔɛɛ xa waxati – naxan mixi ndee jɔɔɔ a ma a a masenma a jinnEe xa fe fɔlɔxi nE Layiri Fori xa kankan dangi xanbi, a fa li a xungbe ra Ala xa Mixi Sugandixi xa waxati, a nun a xa xEεrae xa yaamari ra e xa a masen e βe ala sEmbE na setareya sEmbE xun ma, na xanbi a xurun ma, hali a mu kanaxi a birin na.

Na jinnE naxan nu na a yi ra a naxa siga a xungbe ra a naxa gbilen a ra hali Ala xa Mixi Sugandixi nu na balofe, a nO ma findi de nOnDi ra. Barima a wOyEn xi nE a bara "xamE sEmbE" (SentanE) xiri a man bara "a xa banxi kana" (a bara jinnE keri) (Matiyu 12:28-29). A to mixi tongo solofere xEndE a xa siga dEndE xEn, e naxa gbilen e sEwa xi ra barima "xali jinnEe fan na moxo xui ra bama i xili ra," a naxa a fala, "N bara SentanE to a biraxi koore ma alo xOnE." (Luki 10:17-20)

- (b) A luxi alo a tide na a ra sEmbE naxan na jinnE keri fe kui a mu falaxi a xa findi kaabanakoe ra bataxE yo kui naxan soxi danxaniyatɔɛɛ nama yi ra, hali a to nu rabaxi xEεrae nan na (a nun Filipu) alo a falaxi ki naxe XEεrae xa walie buki kui, a nun a laayidixi ki naxe a nun a masenxi ki naxe Marki 16:17-29 kui.

(c) A mu kolonxi sEbEli kui fe naxan a niyama jinnE xa suxu, hali Ala xa Mixi Sugandixi xa masen gni naxan na Matiyu 12:43-45 kui a masenxi nE a "banxi fufafu" nOma gbilen de a yire, na nan a ra a lanlanteya nun tinxingni mu na, hali a mu findixi fe kobi ra.

A RA YONGUI

Won naxan birin xaran xi, won yEtE xa fe xungbe na EfEsi 6:10-20 nun Kolosi 2:8-15 nan kui, won bara naxan xaran, a nun won man naxan toxi Kolosi 2:16 - 3:17 (a nun yire gbEtE), naxan a masenxi won bE a Ala xa Mixi Sugandixi nan won yamarima, a to a yEtE masen SentanE nun a xa malekEe birin xun ma a nun jinnEe, na nan a ra won ma kisi ma e xa yaamari bun ma danxaniya nan a ra a nun lanlanteya ra a bE. Na lan ma a xa danxaniyatOrEe ratanga gaxui birin ma a nun gaxui jinnEe kobie ma.

JinnEe mu fatanxi Ala xa Mixi Sugandixi ra alo a e kerixi ki naxE, e nu na SentanE yi ra ala ko a xa a waxOn gni rakamali.

Kitaabui kolon gni banxi xungbe

Randolph Dunn, mangE - Roberto Santiago, Dean
thebiblewayonline.com

SariyE singe - Ala xa masen gni
Fe birin faxi be di? Adama
naxan nu na Ala ra
Ala xa Mixi Sugandixi - Ala
xa gundoe Ala xa fe ra
KelifE duniE ma han faxE - mixi
faxaxie bara e yEtE ratanga
Injiili xa masenyie

SariyE 2 - Ala xa Mixi Sugandixi xui suxufe

Waxati beenun Ala xa Mixi Sugandixi xa fa

Ala xa Mixi Sugandixi waxati dunia ma Ala xa Mixi

Sugandixi dangi xanbi waxati

Waxati dOnxE duniE ma, waxati

naxan lanma a xa tongo

KelifE faxE ma wuri magalanbuxi ma sigafe
ra baloe ma dignE xa fe ma

Ala xa Mixi Sugandixi xa xunxa ye xoxra

SariyE 3 - DuniE nEnE Ala xa Mixi Sugandixi kui

Mangeya naxan mu daaxi mixi belexE ra,
walikee naxee na mangeya kui

Ala xa Mixi Sugandixi xa sariyE singe, ginE

futixie a nun mixi gbEtee naxee hayi na xignE

xignE ma

Dunija ratangaxi

Misery xa taruxu

Masenyi naxan fatanxi yi bataaxee ra,

wo xa Ala batu xaxili nun nɔndi ra

Kitaabui xaran mixie bE

Kitaabui naxan masenxi

Kitaabui xungbe

misalie nun misalie

SariyE 4 - xunmasafe Ala xa Mixi Sugandixi kui

Isa Nasaretika

Ala xa Mixi Sugandixi xa duniE

Wo xa wo maso Ala xa Mixi Sugandixi ra

Fe kobi naxan fatanxi xOnE ra

Fate, nii, xaxili - e siga minden wo faxa tEmui? Futi
nun futi kanafe

Ala xa malabui lɔxɔE

Daali beenun Genesis xa Daali
Eburu

SariyE 5 - sEmBE sofe Ala xa Mixi Sugandixi kui

SariyE kelifE wuri magalanbuxi ma

Ala xa banxi ti fe maxOrin gni
xungbe naxan maxOrin xi wo bore
bE Ala xa Mixi Sugandixi kui DuniE
xungbe ra

Laayidi naxan tongoxi yi waxati a nun abadan mixi yatie

findixi mixi nan na naxee Ala ratinmema

DuniE masen gni fangni

SariyE 6 - Kitaabui xaranma findife

Dimi, misali, a nun namijɔnɔnmee Ala

Xaxili Seniyenxi

Daniyeli

Isa Ala xa Mixi Sugandixi xa
masenyi Kitaabui xa dundui

Xaran gni nun walie kelifE AD 100 han AD 1500 Reform
xa na mu Restore

Kitaabui malanfe nun a madangima

To diinE xa walie - sEbEli xa na mu a ra sariyE?

Isa bɔnsɔE xa taruxui - Tawureta Munsa

International Bible Knowledge Institute na xui gbEtE nan mathe**thebiblewayonline.com**.